

Toprağın Bildiği, Nesillerin Unuttuğu: Geleneksel Ekolojik Bilgi ve Sürdürülebilirlik İlişkisi

What the Soil Remembers, What Generations Forget: The Relationship between Traditional Ecological Knowledge and Sustainability

Oğuzhan ÖZKAN^{1*}

^{1*} Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Balıkesir, Türkiye.

*Sorumlu yazar/
Corresponding author:
oguzhanozkan23@gmail.com

Başvuru/Submitted: 24.12.2025
Kabul/Accepted: 09.03.2026

Atıf/Cite as:
Özkan, O. (2026). Toprağın bildiği, nesillerin unuttuğu: Geleneksel ekolojik bilgi ve sürdürülebilirlik ilişkisi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(1), 139-164.

Öz

Amaç: Bu çalışmada Balıkesir ili sınırları içerisinde yer alan Sındırgı ilçesine bağlı Aktaş, Düvertepe, Düğüncüler, Gölcük, İzzettin, Karacalar, Kertil, Kürendere, Sinandede, Taşköy ve Yüreğil kırsal mahallelerindeki geleneksel ekolojik bilginin (GEB) yapısı ve ekonomik etkinliklere yansımalarıyla birlikte bu bilginin nesiller arasındaki farkı incelenmiştir. Böylece bahsi geçen mahallelerdeki insanların buldukları mekândaki doğaya ve çevreye bakış açıları ile davranışları, tutumları ve organizasyonları ele alınarak mekânların GEB kapsamındaki sürdürülebilirliklerinin anlaşılması hedeflenmiştir.

Yöntem: Araştırmada nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Bu kapsamda toplam 30 katılımcıyla yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerden elde edilen veriler, 52 kod, 5 alt tema ve 1 temaya dönüştürülerek MAXQDA 24 programı aracılığıyla çözümlenmiştir.

Bulgular: Bulgular, yerleşimlerin tarihsel arka planında Yörük kültürünün, ekonomik pratiklerde tarım-hayvancılığın ve sosyal yapıda köy hayırları gibi kolektif ritüellerin belirleyici olduğunu göstermektedir. Katılımcı ifadeleri, GEB'in hem doğa karşısında bir uyum mekanizması hem de toplumsal dayanışmayı besleyen kültürel bir unsur olarak işlediğini ortaya koymaktadır.

Sonuç: Genç nüfusun köyden uzaklaşması, iklimsel belirsizliklerin artması ve ekonomik dönüşümler, GEB'in aktarımını kırılgan hâle getirmektedir. Nihayetinde, kırsal sürdürülebilirliğin yalnızca çevresel değil, aynı zamanda sosyokültürel süreklilikle ilişkili olduğu, GEB'in korunması için topluluk temelli uygulamaların güçlendirilmesi gerektiği belirlenmiştir.

Özgünlük: Bu çalışma, GEB'i sürdürülebilirlik tartışmalarında yalnızca bir çevre bilgisi olarak değil, kırsal mekânın inşasında belirleyici bir toplumsal ve kültürel faktör olarak ele almaktadır. Bu yönüyle çalışma, GEB literatürüne mekânsal ve kültürel bir derinlik sağlamanın yanı sıra, sürdürülebilirlik çalışmalarında yerel bilginin konumuna dair yeni bir bakış açısı da sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel ekolojik bilgi, sürdürülebilirlik, kırsal mahalle, Sındırgı.

Abstract

Aim: In this study it was investigated the structure of traditional ecological knowledge (TEK) and its reflection on economic activities, as well as intergenerational differences in this knowledge, in the rural neighborhoods of Aktaş, Düvertepe, Düğüncüler, Gölcük, İzzettin, Karacalar, Kertil, Kürendere, Sinandede, Taşköy, and Yüreğil, which are located within the district of Sındırgı in Balıkesir Province. Accordingly, by addressing local residents' perceptions of and interactions with nature and the environment in their lived spaces-together with their behaviors, attitudes, and forms of organization-the study aims to achieve an understanding of the sustainability of these places within the scope of TEK.

Method: A qualitative research design was employed in the study. In this context, semi-structured interviews were conducted with a total of 30 participants. The data obtained from the interviews were analyzed using the MAXQDA 24 software by being transformed into 52 codes, 5 sub-themes, and 1 main theme.

Results: The findings indicate that Yörük culture plays a decisive role in the historical background of the settlements, agriculture and animal husbandry shape economic practices, and collective rituals such as village feasts are central to the social structure. Participants' statements reveal that TEK functions both as a mechanism of adaptation to nature and as a cultural element that nurtures social solidarity.

Conclusion: The outmigration of the younger population from rural areas, increasing climatic uncertainties, and ongoing economic transformations render the intergenerational transmission of TEK increasingly fragile. Ultimately, the study concludes that rural sustainability is not solely an environmental issue but is also closely linked to sociocultural continuity, and that community-based practices need to be strengthened in order to safeguard and sustain TEK.

Originality: This study addresses TEK not merely as a form of environmental knowledge in sustainability debates, but as a decisive social and cultural factor in the construction of rural space. In this respect, the study not only adds spatial and cultural depth to the literature on TEK, but also offers a new perspective on the role and positioning of local knowledge in sustainability studies.

Key Words: Traditional ecological knowledge, sustainability, rural neighborhood, Sındırgı.

Giriş

İnsanlar yaşamlarını idame ettirebilmek amacıyla hem doğanın zorluklarına karşı hem de doğanın yardımıyla beraber kültürlerini inşa ederken, aynı zamanda doğaya yönelik olumsuz etkilerde bulunabilmektedir. Zira esasen kültürün çok önemli bir parçası olan ekonomi, egemen bakış açısıyla yani kapitalizmle beraber doğaya müdahaleyi teşvik etmektedir. Modern ekonomik paradigma olan kapitalizm, bireyleri ortak uygarlığı, çevreyi veya toplumun tamamını düşüncelerinden ziyade, kendi çıkarlarını önceleyen bir *homo economicus* anlayışına yönlendirmektedir (Foster, 2000, s. 59). Kapitalizm, aynı zamanda sürekli yukarı yönlü bir büyüme eğrisiyle tanımlanmakta, büyüme ihtiyacı ise tüketim ve dolayısıyla üretimle karşılanmaktadır (Kakoty, 2018, s. 3217). Lakin bu modelin en önemli problemlerinden biri, dünyadaki yenilenemeyen doğal kaynakların sınırlı olmasıdır. Yenilenemeyen doğal kaynakların hızla tüketilmesine ilaveten, yenilenebilir olanlar da kapasitelerini aşacak bir süratle kullanılmaktadır. Böylece doğaya yönelik muazzam bir baskı oluşmakta ve gelecek nesillerin doğal kaynaklardan mahrum kalması riski hasıl olmaktadır.

İnsan kaynaklı tahribatlar sadece doğayla sınırlı değildir. Kültürlerin doğayla karşılıklı etkileşimi göz önüne alındığında insanların doğaya verdikleri hasar aynı zamanda kendi kültürlerine olabilmekte, hatta bazı kültürler bu nedenle dünya sahnesinden silinebilmektedir (Zeydanlı, 2009, ss. 178-185). Kısacası insanlar doğaya olduğu kadar kendilerine ve kendi kimliklerine de yıkıcı etkiler yapabilmektedir. Doğal ve kültürel arızalar, sürdürülebilirlik anlayışı zorunlu kılmıştır. Bu anlamda, mevzubahis yıkıcı etkilerin önlenmesi amacıyla özellikle XIX. yüzyılın sonlarında dünyada doğa koruma anlayışı gelişim göstermiştir (Kurdoğlu, 2007, ss. 59-76). Bununla birlikte, doğa koruma anlayışı tek başına yeterli olmamış, doğaya, çevreye ve kültürlere verilen zararlar devam etmiş ve böylece XX. yüzyılın sonlarına doğru çevre koruma ve sürdürülebilir kalkınma anlayışları ortaya çıkmıştır (Funnell ve Parish, 2005, ss. 53-55). Ekonominin ekolojikle uyumlu hâle getirildiği doğa koruma, çevre koruma ve sürdürülebilir kalkınma perspektifleri, insan-mekân ilişkisinde ortaya çıkan olumsuzlukları bertaraf etmeye yönelik girişimlerde faydalı olmuştur. Öyle ki, bahsi geçen üç anlayış herhangi bir bölgede doğru şekilde uygulandığında o bölgedeki doğal ve kültürel potansiyelin etkin ve verimli bir şekilde kullanıldığı görülmekte, aynı zamanda yoksulluğun azaltılması noktasında somut çıktılar elde edilmektedir (Das vd., 2023, ss. 113-117; Uzun ve Alevkayalı, 2025, ss. 255-256).

Çevre koruma, doğa koruma ve sürdürülebilir kalkınmayla bağlantılı olarak özellikle kırsal alanlarda ortaya çıkan olgulardan biri de geleneksel ekolojik bilgidir (GEB) (Berkes, 2008; Büyükşahin, 2017). Kırsal alanlarda yaşayan insanlar, zor ve kısıtlı koşullarda hayatlarını sürdürme gerekliliğiyle karşı karşıyadır. Bu sebeple yaşadıkları mekân tüm ayrıntılarıyla bilme ve hayatlarını mekânın bulunduğu konum ve şartlara göre şekillendirme eğilimindedirler. Söz konusu konum ve şartlar, kırsal toplumların ürettiği ekolojik bilgiyi etkilemekte ve atalardan sonraki jenerasyonlara aktarılan GEB birikimiyle birlikte alandaki toplumların yaşamlarını sağlıklı bir biçimde sürdürmelerini sağlamaktadır. Zira bu kırsal toplumların doğaya ve çevrelerine yönelik davranışları çoğunlukla sağlıklı ve doğru kurgulanmaktadır. Örneğin, hangi bitkiyi ne zaman ekmeleri gerektiğine, hangi hayvanları besleyeceklerine ya da bölgelerindeki ağaçların zarar görmemesine dair anlayışları doğrudan GEB'leriyle ilişkilidir. GEB mekânda uygulanmaya devam ettiği süreçte tekrarlanmakta, gelişmekte ve sonraki kuşaklara kültürel bir yapı unsuru olarak aktarılmaktadır (Menzies, 2006, ss. 90-92; Büyükşahin, 2017, ss. 70-71). Buna karşın, her ne kadar sürdürülebilir kalkınma perspektifinde ekolojik denge göz

ardı edilmeden ekonomik ve toplumsal büyümenin sağlanması gerekliliği savunulsa da Kakoty'ye (2018, s. 3220) göre, yeryüzündeki yerli toplulukların geleneksel bilgeliğinin sürdürülebilirlik tartışmalarında yeterince yer almaması önemli bir problem olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca modern yaşam pratikleriyle (ekonomik, mekânsal, kültürel, politik) beraber, GEB'in ortadan kalkma riski, sürdürülebilir doğal kaynak yönetimini olumsuz etkileme potansiyeli taşıyan ciddi sorunlardır (Das vd., 2023, s. 120).

GEB, dünyada olduğu gibi Türkiye'deki kırsal alanlarda da mevcuttur. Balıkesir ili sınırları içerisinde yer alan Sındırgı ilçesine bağlı Aktaş, Düvertepe, Dügüncüler, Gölcük, İzzettin, Karacalar, Kertil, Kürendere, Sinandede, Taşköy ve Yüreğil kırsal mahalleleri de GEB'in mevcut olduğu alanlardandır. Bu çalışmada söz konusu alanlardaki GEB'in yapısı ve ekonomik etkinliklere yansımalarıyla birlikte bu bilginin nesiller arasındaki farkı incelenmiştir. Böylece bahsi geçen mahallelerdeki insanların buldukları mekândaki doğaya ve çevreye bakış açıları ile davranışları, tutumları ve organizasyonları ele alınarak mekânların GEB kapsamındaki sürdürülebilirliklerinin anlaşılması hedeflenmiştir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki araştırma soruları cevaplanmaya çalışılmıştır.

- Çalışma sahalarındaki GEB nasıl biçimlenmiştir?
- GEB'in ekonomik etkinliklerle bağlantısı ne yöndedir?
- Kuşaklar arasında GEB açısından kayda değer değişimler olmuş mudur?
- Yerel halkın doğaya yaklaşımı nasıldır?
- Yörelerdeki GEB'in, sürdürülebilirlikle ilişkisi nasıldır?

Bu çalışma, GEB'i sürdürülebilirlik tartışmalarında yalnızca bir çevre bilgisi olarak değil, kırsal mekânın inşasında belirleyici bir toplumsal ve kültürel faktör olarak ele almaktadır. Bu yönüyle araştırma, GEB literatürüne mekânsal ve kültürel bir derinlik sağlamanın yanı sıra, sürdürülebilirlik çalışmalarında yerel bilginin konumuna dair yeni bir bakış açısı da sunmaktadır.

Kavramsal Çerçeve

Geleneksel Ekolojik Bilgi

GEB, uzun bir zaman dilimi boyunca bireylerin ve toplulukların doğayla ve diğer insanlarla etkileşimleri sonucunda oluşan bilgi, inanç, tutum ve tecrübelerin tamamını ifade etmektedir (Yolcu ve Aça, 2019, s. 863). İnsanlar bu sayede çevrelerine ilişkin sınıflandırma sistemlerini geliştirir, ampirik gözlemler yapabilir ve doğal kaynak kullanımını yönlendiren bir öz yönetim mekanizması inşa edebilirler. Aynı zamanda şu gerçeğin de altının çizilmesi gereklidir ki, GEB'in nitelik ve niceliği, ait olduğu topluluğun üyelerinin tamamında eşit seviyede değildir. Cinsiyete, yaşa, sosyal statüye, entelektüel potansiyele ve mesleğe bağlı olarak değişkenlik göstermektedir (McGregor, 2004, s. 392). Dolayısıyla GEB'in bireyler nezdinde değerlendirilmesinden ziyade, topluluğun genelindeki yansımaları çok daha önem taşımaktadır. Bu durum da GEB'i sosyoloji, sosyal psikoloji, antropoloji, etnografya, coğrafya, teoloji gibi disiplinlerin inceleme konusu hâline getirmektedir.

Köklü bir geçmişe sahip GEB'in, 'geleneksel' sıfatına aykırılık oluşturacak şekilde dinamik bir yapıda olduğu öne sürülmektedir. Bu anlamda GEB'in dinamik yapısı, literatürdeki pek çok araştırmacının vurguladığı bir husustur. Hatta mevzu bahis araştırmacılar, GEB'in çağdaş teknolojiye ve sosyoekonomik değişimlere rahatlıkla ayak uydurabildiğini savunmaktadırlar (Johnson, 1992, s. 4; Doubleday, 1993, s. 41; McGregor, 2004, s. 392). Bununla birlikte, toplumu alakadar eden birçok konuda olduğu gibi GEB'in mekân bazlı karakteristikleri, bu genellemenin fazla iddialı olduğunu gösterebilir. Muhafazakâr topluluklarda değişimin ve dinamizmin sınırlılığı, GEB'i de doğrudan etkileme potansiyeli taşımaktadır.

GEB'e yönelik sistematik açıdan ilk araştırmaların antropologlarca yapıldığı anlaşılmaktadır. Hardesty (1977, s. 107) etno-ekoloji bağlamındaki ekolojik bilgiyi, kültürel nesnelere, etkinliklere ve evrensel olayların sınıflandırılması için belirli insan grupları ve kültürler eliyle inşa edilen yapılar şeklinde nitelendirmiştir. Levi-Strauss (2010, s. 155) ise GEB'i, doğal çevreye dair bilgilerin yerel varlıklar tarafından bilinmesi olarak değerlendirmiş ve aynı zamanda ekolojinin ilkel düşünce kaynakları arasında yer aldığını savunmuştur.

GEB teriminin Batı literatüründe kullanılmasının yanı sıra sürdürülebilir ve ekonomik kalkınmada toplumlara rehberlik edeceğine yönelik fikirler 1980'li yılların başında ortaya çıksa da GEB konusundaki çalışmalar, özellikle 1990'lı yıllarda artış göstermiştir (Berkes vd., 2000, s. 1252). İlgili literatürde konunun *GEB'in topluluğa transferi* (Ruddle ve Chesterfield, 1977), *sosyal temelli GEB araştırma yaklaşımları* (Johnson, 1992), *GEB'de doğal kaynak yönetimi* (Klee, 1980), *GEB'in kalkınmadaki etkisi ve kullanımı* (Brokensha vd., 1980), *biyoçeşitliliğin korunması* (McNeely ve Pitt, 1985; Gadgil vd., 1993; Gadgil vd., 1998; Nguyen, 2014; Yaofeng vd., 2009), *çevre felsefesi ve yerel bilgi* (Knutson ve Suzuki, 1992), *ender türler* (Colding, 1998), *koruma alanları* (Johannes, 1998), *sürdürülebilir kaynak kullanımı* (Schmink vd., 1992; Berkes vd., 2000), *ekolojik süreçler* (Alcorn, 1989; Doğan ve Bağcı, 2011; Büyükşahin ve Güneş, 2016; Büyükşahin, 2017) ve *doğa koruma* (Yürüdü ve Toksoy, 2017; Bulut, 2011) boyutlarına odaklanan çalışmalar mevcuttur.

Türk asıllı ABD’li araştırmacı Fikret Berkes, İngilizce bir çalışmasında (1993, s. 1) ilk defa GEB terimini kullansa da Türkçe literatüre bu kavramın girişinin nispeten yeni tarihli olduğu belirtilebilir. Karadeniz’deki kıyı balıkçıların GEB’ini ele alan Aça (2016), Çanakkale halk botanigi ve GEB bağlantısını irdeleyen Yolcu (2018) ile GEB-folklor ilişkisini konu edinen Yolcu ve Aça’nın (2019) çalışmaları haricinde, Büyükşahin’in (2017) Sarıkeçili Yörüklerindeki GEB’i incelediği doktora tezi, tezden üretilen makalesi (Büyükşahin ve Güneş, 2016) ve kırsal topluluklardaki kültürel özelliklerin incelendiği makale (Büyükşahin ve Güneş, 2017), GEB kavramının kullanıldığı ve detaylı olarak açıklandığı önemli çalışmaları oluşturmaktadır.

Literatürde GEB (Johannes, 1989; 1993; Berkes vd., 2000; Huntington, 2000; Menzies, 2006; Houde, 2007; Doğan ve Bağcı, 2011; Baggethun vd., 2012; Büyükşahin ve Güneş, 2016; Büyükşahin, 2017) teriminin dışında yerel ekolojik bilgi (Gadgil vd., 1993; Nguyen, 2014) ve sosyo-ekolojik hafıza (Schaefer, 2009; 2011; Barthel vd., 2010; Nykvist ve Heland, 2014; Bilgin, 2018) terimlerinin de kullanıldığı görülmektedir. Bu noktada ilgili kavramların tanımlarının yapılması önem teşkil etmektedir. GEB Berkes’e (2008, s. 8) göre “*Adaptif süreçlerle gelişen ve kültürel transfer yoluyla nesiller boyu aktarılan, yaşayan varlıkların (insanlar dahil) birbirleriyle ve çevreleriyle ilişkileri hakkında bilgi birikimi, uygulama ve inançlar bütünüdür.*” Yerel ekolojik bilgi, herhangi bir toplumun bulunduğu çevreyi gözlemlemesiyle üretilen, aynı zamanda pratik ve bilimsel bilginin birleşimiyle oluşan bir kavramdır (Ollson ve Folke, 2001, s. 87). Sosyoekolojik hafıza ise sınırları belli bir alandaki insan grubunun, bulunduğu bölgedeki doğal çevreye dair depoladığı ve kullandığı bilgi, deneyim ve uygulamalarını içermektedir (Barthel vd., 2010, ss. 255-256). Görüldüğü gibi literatürde kullanılan bu üç kavram da yerel halkın buldukları mekânla ilişkili ve görece uzun bir zaman sürecinde biriktirdiği ve günlük hayatlarında, ekonomik faaliyetlerinde ve doğal çevreleriyle ilişkilerinde kendilerine kolaylık sağlayacak bilgileri karşılamaktadır.

İlgili literatürde belirtilmesi gereken en önemli noktalardan biri Johannes’in (1993, s. 34) GEB’i dört başlığa ayırarak konuya dair önemli detayları ortaya koymasındadır. Johannes (1993, s. 34), GEB’i *sınıflandırma bilimi, sahaya ait bilgiler, geçici çerçeve ve sosyal çerçeve* olmak üzere dörde ayırmıştır. Buna göre;

Sınıflandırma Bilimi: Bir bölgedeki yerel halk, bitkileri, hayvanları, toprağı, suyu ve taşları kendi yaşam tarzlarına göre isimlendirmektedirler. Yöreyle dair araştırma yapanların da bu isimleri ayrıntılı olarak bilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde yöreye has inançları, yiyecek-içecekleri, ilaçları, giyim-kuşamı kısacası yörenin kültürünü göz ardı etme riskiyle karşı karşıya kalırlar.

Sahaya Ait Bilgiler: Yerel halk, yörede bulunan ender türlerin dağılımlarını bilmekte ve araştırmacılara bu türlerin listesini oluşturma ve dağılım haritaları hazırlama konusunda yardımcı olmaktadır. Bunun dışında, araştırmacılar yöredeki hayvanların göç yollarını yerel halktan öğrenebilmektedir.

Geçici Çerçeve: Yerel halkın yaşam tarzı, mevsimleri algılamaları üzerinde de etkili olmaktadır. Örneğin Avustralya’nın kuzeyindeki beyaz insanlar mevsimleri ikiye ayırırken, Aborjinler ise altı mevsim olduğunu düşünmektedirler.

Sosyal Çerçeve: Sosyal çerçevede yerel halkın doğal kaynakları nasıl kullandığı ve sonraki nesillere nasıl aktardığı hususu önem taşımaktadır. Örneğin, bazı kültürler geleneksel olarak koruyucu bir anlayışa sahipken, bazıları ise buldukları alandaki doğal kaynaklara zarar verebilmektedirler (Johannes, 1993, ss. 34-35).

GEB’in Sürdürülebilirlik Yönü

GEB, sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma bağlamında önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nca (BMGK) 2015 yılında başlatılıp 2030’a dek tamamlanması planlanan on yedi sürdürülebilir kalkınma hedefine erişilmesi için kritik bir enstrüman olarak değerlendirilmektedir (Segger ve Phillips, 2015, ss. 430-435). Bilhassa, yedi sürdürülebilir kalkınma hedefinin yanı sıra iklim belirsizliğine karşı anahtar çözümlerden biri olduğu varsayılan sürdürülebilir gıda üretiminin GEB ile fazlasıyla örtüşen yönlerinin bulunması, GEB’in kıymetini arttırmaktadır (Xu ve Liu, 1995; Rao, 1996; Singh ve Singh, 2017; Kumar vd., 2021).

Sürdürülebilir geçim kaynaklarının muhafaza edilmesi, insanların ekonomik ve siyasi değişimlere olduğu kadar çevresel değişimlere (doğal tehlikeler dahil) uyum sağlama kapasitesine dayanmaktadır (Batterbury ve Forsyth, 1999, s. 6). Bu bağlamda GEB’in, toplumların bekasını etkileme potansiyeli taşıyan afetlere karşı bir savunma opsiyonu olduğu görülmektedir. GEB’in kapsamına giren yerel bilgiler ve pratikler hem iç hem de dış değişimlere uyarlanabilen tepkileri oluşturmaktadır. Benzer bir bakış açısıyla Goodman ve Leatherman (2001, s. 21), doğal tehlikelere ve risklere adaptasyon sürecinde sadece biyolojik mekanizmaların değil, toplumsal bağlantıların ve güç ilişkilerinin de önemli olduğunun altını çizerek geleneksel bilgi hafızasının önemine değinmişlerdir. Yine bazı çalışmalar iklim değişikliğine (Rojas Blanco, 2006; Hageback vd., 2005; Steiger vd., 2005; Allen, 2006; Ahmed ve Chowdhury, 2006;) ve sürdürülebilirliği tehdit edecek doğal afetler gibi çoklu streslere (McSweeney, 2005) karşı yerel bilgi temelli toplumsal uyumu ele almışlardır. Dolayısıyla Dekens’in (2007, ss. 14-17) da altını çizdiği üzere, geleneksel kalabilmenin yanı sıra yeri geldiğinde farklı koşullara ayak uydurabilen afet çözümleri, sürdürülebilirlik yolunu açma potansiyeli taşımakta ve afet riskini azaltabilmektedir.

GEB, doğal kaynakların yönetiminde destekleyici unsurlardan birini oluşturmaktadır. Bu anlamda *topluluk temelli doğal kaynak yönetiminin* ön plana çıktığı ifade edilebilir (Oralel vd., 2024). Söz konusu yönetim tarzı, doğa ve çevre korumada benimsenen hedeflerin gerçekleşmesi adına önemli bir rol oynayan ve ekonomik katma değer sağlayan, insan merkezli bir yaklaşıma karşılık gelmektedir (Milupi vd., 2017, ss. 1121-1122). Etkili ve pratik bir araç olarak değerlendirilmesiyle beraber GEB, yerel halkların bilgi dağarcığını karar alma süreçlerine entegre ederek kapsayıcı doğal kaynak yönetimini zenginleştirmektedir (Khumbongmayum vd., 2005, s. 1542; Harisha vd., 2016, ss. 311-312). Bu sayede, topluluk odaklı geleneksel orman kaynaklarının yönetimi, geçim kaynaklarının sürdürülebilirliği, suya erişim, gıda güvenliği ve biyoçeşitliliğin muhafazasında anahtar bir konumda yer almaktadır (Das vd., 2023, s. 119).

Kırsal mekânlardaki geleneksel mimari yapılar, inşa edilen mekânlar ve kültürel sistemler; doğal şartlara, süreçlere ve oluşumlara göre biçimlenmektedir. Bu alanlarda kullanılan malzemeler de çoğunlukla yerel toplulukların bilinçli seçimlerinden ziyade, mecburiyetlerin neticesinde geliştirilen sürdürülebilir ve ekolojik pratikleri oluşturur. Nitekim doğal olmayan unsurların teknolojiyi önceleyen modern mimarinin önemli bir parçasını teşkil etmesi, sürdürülebilirliğe zarar verecek bir noktaya gelmiş ve bu nedenle sorgulanmaya başlamıştır (Çelebi, 2003, ss. 205-216). GEB'in sürdürülebilir yapı sistemlerindeki kayda değer rolü de böylelikle anlaşılabilir. Lakin, Türkiye'deki bazı kırsal alanlarda bu durumun aksinin gözlenmesi mümkün olup görece yeni yapıların, geleneksel mimari karaktere ve böylelikle sürdürülebilirliğe aykırı bir karakter yansıtması söz konusudur (Altınkaya vd., 2011, ss. 109-113).

GEB'in sürdürülebilirlikle ilişkilerinden bir diğeri iklim değişikliği olarak belirginleşmektedir. Paul (2010, ss. 1-4), iklim değişikliğinin farklı yaşam formları, habitatlar ve ekolojideki yansımalarının en net şekilde GEB sayesinde anlaşılacağı ve yönetileceği fikrindedir. Bu nedendir ki GEB, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden biri olan "*İklim Eylemi*" noktasında ziyadesiyle önemlidir. Küresel toplumun iklim değişikliğiyle mücadele etmesi ve uyum stratejilerinde, sosyal kabul gören ve çevre dostu olarak addedilen en etkili perspektiflerden birini GEB oluşturmaktadır (Lauer ve Aswani, 2010, s. 985; Lemi, 2019, s. 29). İklim değişikliği de GEB üzerinde etkilidir. Zira yerel toplulukların ekonomisi neredeyse tamamen doğal kaynaklara dayalıdır ve aynı zamanda bu toplulukların hassas çevrelerde yaşadıkları gerçeği söz konusudur. Bu sebeple, her ne kadar bazı örneklerde GEB dinamik bir yapı sergilese de küresel iklim değişikliğinin hızlı bir biçimde artış göstermesi yerel toplulukların ve dolayısıyla GEB'in çevresel değişimlere adaptasyon kapasitesini aşabilmektedir (Wildcat, 2013; Fernández-Llamazares vd., 2015; Ludwig ve Macnaghten, 2020).

GEB kapasitesi yüksek olan yerel toplulukların geleneksel ekonomik faaliyetleri terk etmeye başlamaları, GEB için farklı bir potansiyel tehdit anlamına gelmektedir. Piyasa ekonomisinin kırsal alanlara nüfuz etmesi ve entegrasyonu, bu alanlardaki toplulukların yaşam tarzlarını değiştirmek suretiyle tarım ve hayvancılık dışında alternatif sistemlere yönelimi, ücretli mesleklere geçişi veya ticari üretimleri teşvik etmektedir. Bu dönüşüm, yerli genç kuşağın- *özellikle para kazandırmayan-* geleneksel bilgi ve becerileri öğrenmeleri ile bunları gelecek nesillere aktarmaları açısından bariyerlerin ortaya çıkmasına sebep olarak derin bir etki yaratmaktadır (Tang ve Gavin, 2016, s. 57).

Nüfus artışının GEB'i olumsuz etkileyen bir unsur olduğuna yönelik bir kanaatten söz etmek mümkündür. Örneğin, Davies (2001, ss. 107-109), GEB pratiklerinin salt düşük nüfuslu topluluklarda sürdürülebilir bir yapı sergilediğini iddia etmektedir. Yazara göre nüfusun katlanarak artması, doğal kaynaklar üzerinde aşırı bir baskı yaratmakta ve pek çok GEB uygulamasının sürdürülemez hâle gelmesine sebebiyet vermektedir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırmada nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Nitel araştırmalar, toplumları ve yaşadıkları mekânları, doğal halleriyle anlayıp yorumlamayı sağlamaktadır (Gomez ve Jones, 2010). Araştırmanın amacı doğrultusunda, kırsal topluluklardaki GEB'in anlaşılması ve yorumlanması ile doğa ve çevreye atfedilen anlamların ortaya konulmasında en uygun yaklaşım nitel araştırma yöntemidir. Bu sebeple çalışmada nitel araştırma kapsamında yer alan görüşme yöntemi tercih edilmiştir. Konuyla ilgili literatür incelendiğinde görüşme yönteminin bazı çalışmalarda kullanıldığı anlaşılmaktadır (Yaofeng vd., 2009; Nguyen, 2014; Büyükkşahin, 2017; Yürüdü ve Toksoy, 2017).

Araştırma Evreni ve Örneklemi

Çalışmanın evrenini Sındırgı ilçesine bağlı toplam 75 kırsal mahalle oluşturmaktadır. Örneklemi teşkil eden yerleşimler ise Aktaş, Düğüncüler, Gölcük, Düvertepe, İzzettin, Karacalar, Kertil, Kürendere, Sinandede, Taşköy ve Yüreğil'dir (Şekil 1). Bu mahalleler, amaçlı örnekleme yoluyla seçilmiştir. Zira mahallelerin, Sındırgı kırsalında GEB'in ve toplumsal dayanışma pratiklerinin hâlen gözlemlenebildiği yerleşimler oldukları belirtilebilir. Ayrıca doğal kaynak kullanımı, tarımsal üretim biçimleri, demografik yapı ve göç dinamikleri bakımından çeşitlilik arz etmeleri de önem taşımaktadır. Katılımcıların belirlenmesinde ise kartopu örnekleme kullanılmıştır. Katılımcı sayısı, muhtarların kendi mahallelerinde veya çevre mahallelerde tanıdıkları kişilere yönlendirmeleriyle artmış ve toplamda 30 kişiyle görüşme

Toprağın Bildiği, Nesillerin Unuttuğu: Geleneksel Ekolojik Bilgi ve Sürdürülebilirlik İlişkisi

yapılmıştır. Çalışma kapsamında katılımcılara K1'den başlayarak K30'a kadar rastgele kodlar verilmiştir. Çalışma kapsamında katılımcılara verilen kodlar, yaş, cinsiyet, meslek gibi hususlar Tablo 1'de gösterilmektedir.

Şekil 1. Araştırma Sahası: Sındırgı İlçesi ve Örneklem Mahallelerinin Mekânsal Konumu

Tablo 1: Katılımcılara Çalışma Kapsamında Atanan Kodlar ve Katılımcıların Sosyodemografik Bilgileri

Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Yaş	Meslek	Eğitim Durumu	Bulunduğu Köy
K1	E	65	Muhtar	İlkokul	Karacalar
K2	E	64	Çiftçi	İlkokul	Gölcük
K3	E	60	İmam	Ön lisans	Sinandede
K4	K	60	Ev Hanımı	İlkokul	Sinandede
K5	E	42	Makine Operatörü	Lise	Kertil
K6	E	47	Muhtar	Lise	Taşköy
K7	K	64	Ev Hanımı	İlkokul	Kertil
K8	E	49	Orman İşçisi	İlkokul	Kertil
K9	E	65	Emekli	İlkokul	Kertil
K10	E	52	İşçi	İlkokul	Kertil
K11	E	65	Çiftçi	İlkokul	Taşköy
K12	K	44	Ev Hanımı	İlkokul	İzzettin
K13	K	56	Ev Hanımı	İlkokul	İzzettin
K14	E	68	Çiftçi	İlkokul	Aktaş
K15	K	57	Emekli	Ortaokul	Düvertepe
K16	E	75	Emekli	Üniversite	Düvertepe
K17	E	61	Emekli	İlkokul	Kürendere
K18	E	65	Muhtar	İlkokul	Karacalar
K19	K	70	Emekli	İlkokul	Düvertepe
K20	E	41	Muhtar	Lise	Kürendere
K21	E	47	Emekli	Lise	Aktaş
K22	E	88	Çiftçi	İlkokul	Düğüncüler
K23	K	62	Emekli	Ortaokul	Düvertepe
K24	E	64	Emekli	İlkokul	Düğüncüler
K25	K	59	Ev Hanımı	İlkokul	Kürendere
K26	E	61	Muhtar	Lise	Yüreğil
K27	E	65	Emekli	İlkokul	Düğüncüler
K28	K	76	Ev Hanımı	İlkokul	Düğüncüler
K29	K	60	Ev Hanımı	İlkokul	Karacalar
K30	K	64	Ev Hanımı	İlkokul	Düğüncüler

Veri Toplama Süreci

Araştırmadaki görüşme sorularının oluşturulmasında Büyükaşahin (2017) ve Nguyen'in (2014) çalışmalarından faydalanılmıştır. Sonraki süreçte geçerliliğin test edilmesi amacıyla görüşme soruları iki akademisyene incelenmiş, çalışmaya hizmet etmeyeceği düşünülen batıl inanç, afetler ve kırsal kalkınma politikalarına ilişkin detaylı sorular çıkarılıp birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Çalışmanın gerçekleştirilmesi için Balıkesir Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu'ndan 30 Aralık 2024 tarihinde E-19928322-050.04-471515 sayılı kararla etik kurul izni alınmıştır.

Çalışmada katılımcılara yarı yapılandırılmış bir görüşme uygulanmıştır. Böylece verilen cevaplara göre farklı sorular sorulup esnek ve geniş kapsamlı bir veri elde etme sürecinin sağlanması söz konusu olmuştur (Kaya, 2014, ss. 265-270). Görüşme yapılmadan önce katılımcılara çalışmanın konusu ve amacı anlatılmış, çalışmada isimlerinin kesinlikle kullanılmayacağı belirtilmiş ve katılım için rızalarının olup olmadığı sorulmuştur. Çalışmaya katılmayı kabul eden katılımcılardan, görüşmeler sırasında ses kaydı alınması için izin istenmiş ve 30 katılımcıdan da bu izin alınmıştır. Ses kayıtları, görüşmelerin yapıldığı günler içerisinde Word programı aracılığıyla yazıya geçirilmiştir. Yüz yüze görüşmeler Nisan-Haziran 2025 tarihleri arasında yapılmış fakat 10 Ağustos 2025 ve 27 Ekim 2025 tarihlerinde Sındırgı merkezli yaşanan 6,1 büyüklüğündeki iki depremden sonra herhangi bir farklılık olup olmadığının anlaşılması için örneklem noktalarına tekrar gidilmiş ve katılımcılarla görüşülmüştür. Görüşmeler 75 ila 120 dakika arasında sürmüştür.

Verilerin Analizi

Görüşmelerden elde edilen veriler MAXQDA 24 programı aracılığıyla çözümlenmiştir. Bu amaca yönelik olarak ve katılımcıların değerlendirmelerinin daha kapsamlı anlaşılması adına öncelikle görüşme metinleri birden fazla okunmuştur. Okuma süreci ayrıca analize temel oluşturacak kodların üretilmesi sürecinde önem taşımaktadır. Kodların oluşturulmasında Saldaña'nın (2019) çalışmasından da faydalanılmış ve böylelikle in vivo, süreç, kavram gibi kodlama yöntemleriyle farklı kodlar üretilmiştir. Öncelikle birinci döngü kodlama sürecinde 74 kod oluşturulsa da çalışmanın kapsamı açısından gereksiz olduğu düşünülen kodlar çıkarılarak ikinci kodlama döngüsü sonucunda toplam 52 kod elde edilmiştir. İlgili kodlar 5 alt tema, alt temalar da 1 tema altında toplanmıştır.

Bulgular

Tarihsel İzler ve Kültürel Miras

Dünyada yerleşimlerin bulunduğu mekânsal birimler aniden oluşmayan, birikimsel sistemlerdir. Bu nedenle yerleşimlerin belirli bir tarihî ve kültürel arka planları mevcuttur. Doğaldır ki kırsal yerleşimler de benzer bir karakteri yansıtmaktadır. Kısa veya uzun fark etmeksizin her kırsal mekânın bir geçmişinden söz edilebilir. Katılımcılar da yaşadıkları yerleşimlerin tarihî ve kültürel mirasına ilişkin değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Verilen cevaplar değerlendirildiğinde, yerleşimlerin kurulmasında Osmanlı Devleti zamanındaki ekonomik sistemlerin ve Yörüklerin önemli etkileri gözlenmektedir. Bu doğrultuda bir katılımcı, Kürendere'nin geçmişine ilişkin aşağıdaki yanıtı vermiştir:

K20: *"Ya genel olarak mesela Alan Köyü var. Bigadiç'te. Alan Köyü'nden buraya geliyorlar. Burayı yaylak olarak yani hayvanlarını yaymak için geliyorlar. Mera olarak. Dediğim gibi padişahın biri ferman çıkarıyor. Herkes yerinde kalacak diyor. Buralarda kalınıyor. Biz öyle biliyoruz. Bizim asıl neslimiz Karakeçili yörüşü diye geçiyor. Bizim geçim kaynağımız eskiden hayvancılık, orman... Tütün vardı tütün kalktı. Genelde Yağcıbedir halısı dokunuyordu burada eskiden. Geçim kaynaklarımız onlardı bizim. Bizim çocukluğumuzda bunlar vardı. Ana geçim kaynağımız bunlardı."* (41, Erkek)

Bazı katılımcılar Yörüklerin, buldukları kırsal mahallelerin isimlerini belirlediğini ortaya koymuşlardır. Karacalar (Görsel 1) ve Düğüncüler'de (Görsel 2) yaşayan iki katılımcı, konuyla ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

Görsel 1. Karacalar'a Ait Bazı Kareler

Görsel 2. Düğüncüler Mahallesinden Seçili Görseller

K18: “İsmi, Karakeçili Yörüşü dediklerinden dolayı oradan alıyor.” (Karacalar, 65, Erkek).

K24: “Önce Yüncüler. Yünü kırparsın ya. Yüncü Yörükten olduğundan ondan sonra Düğüncüler'e dönmüş.” (Düğüncüler, 64, Erkek)

Kırsal mahallelerin konumlandıkları bölgelerdeki topografyalar, yer ismini tayin eden unsurlardan bir diğerini oluşturmaktadır. Düvertepe'de (Görsel 3) yaşayan 62 yaşındaki kadın bir katılımcı, Düvertepe isminin nereden geldiğine ilişkin soruyu Kürendere (Görsel 4) ile kıyaslayarak şu şekilde cevaplamıştır:

K23: “Burada çam ağacı çok ya. Oradan geliyor. Düver oluyor. Bizim de çam ağacı. Kürendere'dekiler kızcık olduğu için. Kürendere oradan geliyor. Ama bizim çam ağacı olduğu için. Çamlar tomruk oluyor ya. Ona 'düver' diyorlar. O yüzden Düvertepe. Babam söylerdi de oradan biliyorum. Eski ismi Çörümmüş buranın.”

Görsel 3. Düvertepe'nin Dokusunu Yansıtan Fotoğraflar

Görsel 4. Kürendere Mahallesi'nden Yerleşim ve Peyzaj Kesitleri

Yerleşimlerde yaygın olarak görülen bitkilerin yerele özgü isimlendirilmeleri altı çizilmesi gereken bir kültürel miras unsurudur. Hatta kırsal mahalleler arasında aynı bitkinin farklı şekillerde adlandırıldığı da anlaşılmaktadır. Örneğin adaçayı birçok yerleşimde “boş yaprağı”, melisa ise “oğul otu” olarak adlandırılmaktadır. İzzettin’de yaşayan bir katılımcı konuya dair aşağıdaki yorumlarda bulunmuştur:

K13: “Adaçayımız da var, evet boş yaprağı diyoruz biz de. Sındırgı’nın köyü olduğu için diğer yerlerde de boş yaprağı deniliyor.” (56, Kadın)

Söz konusu bitkilerin Küreendere’de yerele özgü bir adlandırmaya sahip olması dikkat çekici bir noktadır. Bununla ilgili olarak, bir katılımcının görüşleri şu şekildedir:

K20: “Bu şapla mesela adaçayı. Şapla diyoruz buna. Oğul otuna ana baba kokusu diyorlar burada.” (41, Erkek).

Örnekleme sahalarında ‘batıl’ şeklinde nitelendirilebilecek bazı inanışlardan söz edilebilir. Bu alanlarda yaşayan topluluklar, uzun bir zamandır devam eden ve kültürlerinin önemli parçalarını teşkil eden batıl inançları, günlük hayatlarına ve geçim kaynaklarına dahi yansıtılmaktadırlar. Pek çok katılımcı da batıl inançlarını ortaya çıkaracak noktaları vurgulamışlardır. Örneğin, Düvertepe’de ikamet eden 57 yaşındaki bir katılımcı, mahalledeki insanların tarım arazilerine ekim yapma sıklıklarıyla ilgili bir soruya karşılık aşağıdaki ilgi çekici yanıtı vermiştir:

K15: “Bayramda gitmezler. Arefe günleri pek iş yapmazlar. Kurban Bayramı’nda biri kurbanı kesmiş işe gitmiş. Ondan sonra kan fişkırmış işte topraktan. Ondan sonra hayalet olarak kendi sesinden duyurmuş bu günlerde gitmeyin diye.” (57, Kadın)

Batıl inanç konusunda bir başka katılımcı ise hava olaylarına dair aşağıdaki gibi bir anekdot paylaşmıştır:

Araştırmacı: “Kaza, musibet olmasın diye yaptığınız özel bir şey var mı? Bir şeyden korunmak için. Uğursuzluk olmasın diye mesela.”

K24: “Şöyle diyelim eskiden gök, hava, güldür (gök gürlütüsü) dediğin zaman bir dala çivi çakarlardı. Şimşek düşmesin diye.” (Düğüncüler, 64, Erkek)

Toplumsal dayanışma, sürdürülebilirliğin sosyal boyutu için önemli gerekliliklerden biridir. Kültürel ve tarihsel mirasın dikkat çekici bazı öğeleri, dayanışmanın kuvvetlenmesi yolunda büyük değere sahip olmaktadır. Örnekleme lokasyonlarında bulunan toplumsal dayanışma aracının ‘köy hayırları’ olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcılar tarafından sıklıkla belirtilen hayırlar, ilgili kırsal mahallelerin tümünde -düzenli aralıklarla gerçekleştirilmese de- mevcuttur. Bu hayırlarda yağmur duaları, afet tehlikelerine karşı dualar, gıda dağıtımları gibi uygulamalardan söz edilebilir. Ayrıca bazı mahallelerdeki hayırlar, çevre bölgelerden de insanları bu alanlara çekebilmektedir. Küreendere’de ikamet eden bir katılımcı, bölgedeki köy hayrıyla ilgili aşağıdaki tespitleri yapmıştır:

K20: “...Biz her yıl geleneksel olarak hayır yaparız burada. Taşlar okunur, çuvallara dolduruyorlar. Bir şeyler okuyorlar da ben şimdi o kadarını bilmiyorum. Civar köylerde Küreendere köy hayrını yapmazsa, yağmur hayrını yapmazsa yağmur yağmıyor gibi bir şey var mesela. Hayırlarda yemek dağıtıyoruz. 1200 kişiye yemek veriyoruz. Civar köylerden toplanıp geliyorlar. Ben mesela geçen yıl hazır yemek söylemişim. Bu yıl düşünüyorum şimdi kara kara acaba nasıl yapalım diye.” (41, Erkek)

Toplumsal ve kültürel pratiklerde zamana bağlı değişimlerden söz etmek mümkündür. Elbette bu değişimlerin bazıları olumlu, bazıları ise olumsuz olarak değerlendirilebilecek yönler taşımaktadır. 60 yaşındaki erkek bir katılımcı, Sinandede halkının çevreye karşı tutumunun anlaşılmasına yönelik soruya cevaben hem mekânsal hem de zamansal bir karşılaştırma yaparak şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

K3: “Daha önceden çevreye, sağa sola atılırdı. Belediye çöp tenekeleri getirdi. 3 günde bir, haftalık gelip temizliyorlar. Yani o eski kötü alışkanlıklar zaten yok. Çünkü biraz da şundan yok, televizyonlarda mesela görsellerde görüyoruz. Sağa sola gittiğimiz yerlerde görüyoruz. Yani sadece burada değil, Sındırgı’ya gittiğin zaman Balıkesir’e gittiğin zaman diğer yerlere gittin mi insanların yaşantısını gördüğün zaman bir nevi insan da kendinden utanma hissi hissediyor. Bu defa ne yapıyor, yani karşı taraf beni kötüleyecek, şey yapacak diye az çok kendine çeki düzen verir.”

Aktaş’ta (Görsel 5) yaşamını sürdüren bir katılımcı, tarım arazilerine ekim yapma uygulamalarında nesiller arası farklılıklar olduğunu ortaya koyarak önemli bir saptama yapmıştır. Değerlendirme, GEB’in zamansal boyutunun haricinde mekânsal boyutu için de kayda değer ipuçları sağlamaktadır:

K14: “Biz burada buğday ekerken. Heybe olur heybe deriz biz ona. Omzumza atarız. Bir tarafı önünde bir tarafı arkanda olur. Onun içine koyarsın tohumu. Serpersin. Eskiden öyle yapardık çünkü. Elimizle serperdik tohumu. Şimdi bak benim bu oğlan tohum serpmesini bilmez. Çünkü okudu, dışarıda çalıştı. Bilmez yani. Ama eşim bilir. Çünkü buranın insanı ya çalışıyor biliyor yani. Öğrendi. Şimdi motorlara koyup savuruyorlar tohumu. Biz eski usul yapardık yani. Daha hala öyle yapıyorum ben ya.” (68, Erkek)

Görsel 5. Aktaş'ta Çekilmiş Temsilî Alan Görselleri

Toplumsal pratikteki zamansal değişimlerden bir diğeri ise Yüreğil'den (Görsel 6) anlaşıldığı üzere, gıdaların veya çeşitli eşyaların konulduğu ambarlarla ilgilidir. 61 yaşındaki bir katılımcı, bu noktada zamansal bazlı değişimi aşağıdaki şekilde açıklamıştır:

Araştırmacı: “Böyle ambar tarzı yerleriniz var mı? Eşya koyduğunuz...”

K26: “Yok. Eskiden vardı şimdi yok. Biz dışta değiliz mesela diğer köyler gibi. Babamın vardı ambar. Üzümleri kapatırlardı doldururlardı. Lazım olunca kullanılırdı. Ama şimdi millet mesela buğdayını getiriyor bize (kooperatife) teslim ediyor. Ondan sonra lazım oldu mu alıp götürüyor.” (Erkek)

Görsel 6. Yüreğil'in Öne Çıkan Fiziksel ve Çevresel Detaylarına Dair Seçmeler

Katılımcıların yorumları, kırsal yerleşimlerin biçimlenmesinde tarihsel birikime ek olarak kültürel mirasın da belirleyiciliğini ortaya koymaktadır. Değerlendirmelerde vurgulanan noktalar, yerleşimlerin salt fiziki bir varlık değil, aynı zamanda toplumsal kimlik, kolektif hafıza ve tarihî dinamizmin mekândaki tezahürlerini teşkil ettiğini belgelemektedir. Tuan (1977, s. 2) “*yer deneyimi*” anlayışıyla, Cosgrove (1984, s. 35) ise “*sembolik peyzaj*”

kavramsallaştırmasıyla benzer gerçekleri açıklamakta ve dolayısıyla çalışma sahasıyla örtüşmektedir. Yine Türkiye’deki kırsal mekânların ekseriyetle göçebe kültürü, ekonomik bağlantılar ve kültürel aidiyetlerle şekil aldığı ifade edilebilir (Gülersoy, 2019, ss. 23-27; Doğanay ve Orhan, 2024, ss. 24-30). Değerlendirmelerde Yörük kültürünün ön plana çıkması ve bazı yer adlarının bu kültüre dayalı olarak biçimlendiğinin anlaşılmasıyla beraber, kırsal kolektif kimliği ve toplumsal bağlılığı güçlendiren GEB temelli köy hayırlarının varlığı da Lefebvre’nin (2014, ss. 26-33) “mekânın toplumsal üretimi” ve Massey’in (2013, ss. 146-156) “toplumsal ilişki ağlarının bir yansıması olarak mekânlar” yaklaşımlarıyla uyumludur. Aynı zamanda köy hayırları, GEB’i yeniden üretmekte ve kültürel/toplumsal sürdürülebilirliğe katkıda bulunmaktadır (Güney, 2020, s. 55).

Geçim Kaynakları ve Ekonomik Panorama

Sürdürülebilirliğin en önemli parametrelerinden birini -belki de en önemlisini- ekonomi oluşturmaktadır. Şehirlere kıyasla doğayla daha yakından temas hâlinde olan kırsal toplumlarda, doğa merkezli ve GEB’in etkisiyle şekillenmiş bir ekonomik yapı son derece olağandır. Bu nedenle, geçim kaynakları olarak değerlendirildiği takdirde, çalışma sahasında benzer bir durum söz konusudur. Örnekleme oluşturan mahallelerde geçimlik ve ticari tarımın yanı sıra, hayvancılık (nadir görülse bile arıcılık ve balıkçılık da dahil), ormancılık, işletmecilik, el sanatları, avcılık ve madencilik de sürdürülmektedir. Bazı katılımcıların yorumları göstermektedir ki, geçmişteki halıcılık faaliyeti zamanla ortadan kalkmıştır. Dügüncüler’de yaşayan 76 yaşındaki kadın bir katılımcı (K28) bu durumu “Halı dokuyan vardı artık yok. Tütün vardı artık yok.” şeklinde açıklarken, Kürendere’deki durum ise aşağıdaki değerlendirmelerle ortaya konmuştur:

K20: “Daha önceki yıllarda buradaki insanlar hayvancılıkla geçiniyormuş. Sonra Yağcıbedir halısına dönmüşler. Mesela annem falan devamlı Yağcıbedir halısı dokuyordu. Onları satıp geçimini onlarla sağlıyorlardı. Sonra tütün olayı çıktı. Tütün yaptı insanlar yani bağlarında bahçelerinde herkes tütün ekti. Yıllarca geçimimiz onunla sağlandı. Ondan sonra orman işleri yani kesim işleri çıktı. Tütün yasağından önce tütün azalınca ormana yönlendik. Hayvancılık ve orman... şimdi hayvancılık da baya azaldı. Genel olarak biz geçimimizi ormandan sağlıyoruz şu anda.

Mesela dediniz ya siz çeşitli otlardan neler yapıyorsunuz diye. Bazı otlar var ben bilmiyorum da anneannem babaannem yapıyordu. O otları kaynatıp iplerin içine koyuyorlardı. O iplerle de Yağcıbedir halısı dokuyordu. Sındırgı’nın Karakaya köyünde hala mevcut o olay.” (41, Erkek)

Katılımcılar tütün tarımının son bulmasıyla ilgili yorumlar yapmıştır. Buna yönelik olarak siyasi kararlara atıfta bulunanlardan söz edilebilir. Nitekim söz konusu tespitler, 2002 yılında yürürlüğe giren 4733 sayılı Tütün Yasası ile tütün üretiminde devlet alım garantisinin kaldırılması ve üretimin sözleşmeli modele dönüştürülmesiyle ilgilidir (Resmî Gazete, 2002). Kuraklık gibi olumsuzluklardan dolayı mahsul elde edilememesi durumunda alternatif plan olarak ne yapıldığı sorusuna karşılık Kertil’de (Görsel 7) yaşayan bir kişi, üstü kapalı da olsa politik uygulamalara gönderme yapmış ve şu cevabı vermiştir:

K5: “Bahçe yapıyorlar şu an, buğday ekimini bitirdiler, tütün ekimini bitirdiler.” (42, Erkek)

Görsel 7. Kertil Mahallesi’nin Kırsal Morfolojisini Ortaya Koyan Kareler

Madencilik nadir olsa bile bazı alanlarda önem taşımaktadır. Özellikle Düvertepe’de kaolin madeni (Görsel 8) bu anlamda ekonomik katkı sağlayan bir doğal kaynak olarak ön plandadır. Bir katılımcı, Düvertepe’nin kuruluşu ve gelişimine dair bir soruya, kaolinin yöreye etkileri konusunda da ekleme yapıp aşağıdaki sözleri söylemiştir:

Görsel 8. Düvertepe’deki Kaolin Madeni Sahası

K16: “Köyümüzün kuruluşu bir nekropol üzerine mezarlık üzerinedir. Bizanslar döneminde inançları olan Romalılar, Frigyalılar burada kaolin madenleri işletilmiştir. Bugünkü medeniyet onların aldığı madenleri alamadı. Köyün altında kıızıyar denen bir yer var. Kızıyarda madeni çıkarmışlar. Küllük harmanı denilen bölgede öğütmüşler. Ondan sonra bunları artık develerle mi nelerle taşıdırlarsa çeşitli seramik fabrikalarına taşınmış. Hiçbir seramik orada işlenmemiş. Seramik olarak yapılmamış. Orada bir seramik şeyi yok. Kalıntısı yok. Maden açık ocak işletme şeklinde çalışmış. Düvertepe’nin hepsi bu madenlerden emeklidir. Türkiye’de ilk defa kadınların da açık ocak madenlerinde çalıştığına burada şahit olundu. Yılda 500 bin tonun üzerinde kaolin gidiyor buradan.” (75, Erkek)

Göç süreçleri, mekânların GEB kapasitesini ve sürdürülebilirliğini doğrudan etkileyebilmektedir. Kırsal bölgeler ise göç bağlamında hem kaynak hem de hedef bölge olabilmektedirler. Çalışma sahasında yine aynı tablo ortaya çıkmakta olup mahalleler göç alan ve göç veren konumdadır. Katılımcılara göre söz konusu mekânsal göç manzaraları, ziyadesiyle ekonomi temellidir ve mahallelerin göç almaktan ziyade göç veren bir pozisyonda oldukları anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda, Gölcük’te (Görsel 9) ikamet eden katılımcılar mahalledeki nüfusun son yıllarda büyük bir oranda azaldığını belirtmektedir. Nüfus düşüşünün nedenini irdeleyen soruya karşılık olarak bir katılımcı, ekonomik sıkıntıları öne sürmüş ve şu yanıtı vermiştir:

Görsel 9. Gölcük'ün Belirgin Mekânsal Ögeleri

K1: “Çiftçilik para yapmayınca gittiği şehirde hiç olmazsa sigortam olur emekli olurum gibisinden çekildi millet. Yaşlılar var yani. Benim oğlanın birisi Bandırma’da çalışıyordu, küçük birader de gelmiyordu, o da bakıyordu abisine her gün işe gidiyor, her gün çalışıyor. Ben burada çalışacağıma köyde çalışırım 3 ay çalışırım 9 ay yatarım diyordu. Ha o zamanlar para kazanılıyordu yani. Burası ucuz, marul ucuz, devlet de destekliyordu. %60’ını devlet karşılıyordu gübrede. E şimdi kardeşim %60 KDV oluyor senin aldığın gübreye. Devlet desteği yok. Nasıl geçinsinler? Devlet eskiden çiftçiyi destekliyordu şimdi desteklemiyor. %60’ını devlet karşılıyordu, %40’ını çiftçi. Şimdilerde yok.” (79, Erkek)

İzzettin’de ise göç açısından Gölcük’ün tam tersi bir durum söz konusudur. İzzettin’de (Görsel 10) ikamet eden başka bir katılımcı, mahalleye son dönemlerde dönüş hareketi olduğunu ortaya koyarak, bu durumu kiraların artışıyla ilişkilendirilmiştir. Katılımcının yanıtı şöyledir:

K13: “Şöyle diyeyim İzmir’de kiralar artmaya başladı ya, yavaş yavaş dönmeye başladı insanımız.” (56, Kadın)

Görsel 10. İzzettin'in Kırsal Yaşam Dokusunu Belgeleyen Görseller

Kürendere de İzzettin'e benzer bir görünüm sergilemektedir. 41 yaşındaki katılımcı, Kürendere'ye olan göçleri ekonomik sıkıntılarla ilişkilendirmiş ve Kürendere'yi bu sıkıntılara karşı bir açıdan "sığınılacak liman" şeklinde ele alarak aşağıdaki yanıtları vermiştir:

K20: "Benim amcam geldi. Emekliler emekli olunca geldiler. Ben İstanbul'un yoğunluğundan bıktım artık ve köye taşındım. Göçler geri geri gelmeye başladı. Çünkü geçim şartları biliyorsunuz sıkıntı." (41, Erkek)

Çalışma sahasının ekonomik panoramasını ortaya koyan bir başka veri, halkın günlük ihtiyaçlarını karşılayabilme durumları ve özellikle bu ihtiyaçların karşılanmasında yaşadıkları mekânın yeterliliğidir. Katılımcıların büyük bir kısmı, buldukları mekânda tüm gereksinimlerini karşılamaya yetmeyecek bir durumda olduklarını ortaya koymaktadırlar. Bu nedenle, kendilerine yakın konumda bulunan Simav, Sındırgı, Bigadiç gibi ilçelere giderek günlük veya haftalık alışverişlerini yaptıklarını ifade etmektedirler. Sinandede'de (Görsel 11) yaşayan iki katılımcı, konuya dair aşağıdaki değerlendirmelerde bulunmuştur:

Görsel 11. Sinandede Mahallesi'nde Öne Çıkan Mekânsal Unsurlar

Araştırmacı: “Peki ihtiyaçlarımızı hep buradan karşılayabiliyor musunuz yoksa dışarı gitmek zorunda kalıyor musunuz?”

K4: “Buradan her ihtiyacını nasıl karşılayacaksın? Şekeri, çayı her şeyi Sındırgı'dan getiriyorsun.” (60, Kadın)

K3: “Ancak yaz döneminde yaptığımız bahçe şeyinden bir şeyler alabilirsen. Mesela fasulye atıyorum, domates salça yapımında kullanıyorsun. Biber. Öbür türlü aşırı bir hani gıda olarak da ekin ekiliyorlar kimisi. Kimisi hayvansal gıda olarak ediyor. O şekilde şey yapılıyor.” (60, Erkek)

Uzak konumda bulunan kırsal mahallelerde, halkın ihtiyaçlarının karşılanması farklı şekillerde olabilmektedir. Küreendere buna uygun bir örnektir. Sındırgı ilçe merkezine yaklaşık 60 kilometre mesafede bulunan mahalleye, seyyar satıcıların belirli dönemlerde geldiği anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili bir katılımcı, aşağıdaki hususların altını çizmektedir:

K20: “Buraya şeyler geliyor. Nalburdur, zerzevatçısıdır yani. Bir şeyler satmaya geliyorlar. Her Cuma saat 10-11 gibi buraya domates, biber, patlıcan, karpuz gibi şeyler satmaya geliyorlar. Dönem dönem.” (41, Erkek)

Bazı mahallelerde ise insanların kendi kendilerine yetebilme becerilerine sahip olduğuna dair değerlendirmelerden bahsedilebilir. Yaşamını Gölcük'te sürdüren 64 yaşındaki erkek bir katılımcı, ihtiyaçları için mahallelerinin dışına çıkmaları gerekip gerekmediğine dair soruya şu cevabı vermiştir:

K2: “Aylık gelince aylık almaya giderler. Marketler var burada herkes alıyor. Yetiyor yani.”

Kırsal alanlarda ekonomik yapının çeşitliliği ve dayanıklılığı ne kadar fazlaysa, sürdürülebilirliğin sağlanması ihtimali de o kadar yükselir (Marsden, 1999; Wilson, 2010). Elde edilen bulgular, kırsal ekonominin doğaya ve GEB'e dayalı olan fakat dönemsel farklılıklardan ziyadesiyle etkilenen bir hüviyete sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle siyasi kararların halka hissedilir biçimde yansıdığı, çünkü alternatif ekonomik çözümler üretilmesi ve yeni koşullara uyum sağlanması becerisinin düşük olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, kırsal mahallelerdeki sosyoekonomik yapıda ve belki de GEB kapasitesinde değişimlere sebebiyet vererek sürdürülebilirliğe sekte vurmaktadır.

Çalışma sahasındaki yerleşimlerin ekonomik ve toplumsal sürdürülebilirliğine tesir eden bir başka dinamik ise göçtür. Ekonomik problemler, bazı insanların çevre il veya ilçelere göçünü tetiklese de son yıllarda bilhassa kentlerde yaşam maliyetlerinin artışı, kırsal mekânların “alternatif yaşam sahaları” şeklinde değerlendirilmesine ve tersine göçlere yol açmaktadır. Bu nedenle, “kırsal yeniden keşif” süreci (Halfacree, 2008; Şahin, 2021), çalışma sahasında da belirginleşmektedir. Ayrıca 2025'in 10 Ağustos ve 27 Ekim tarihlerinde meydana gelen Sındırgı merkezli iki depremden sonra Sındırgı'daki konutlarında güvende hissetmeyip geçici veya kalıcı olarak örneklemedeki yerleşimlere, bir diğer deyişle memleketlerine dönenler de mevcuttur.

Doğal, Çevresel ve Ekolojik Dinamikler

Kırsal yaşamın sürdürülebilirliğini belirleyen en temel unsurlardan biri, doğa ile kurulan karşılıklı ilişkidir. Köylülerin gündelik pratikleri, üretim biçimleri ve mekânsal tercihleri büyük ölçüde doğal çevrenin sunduğu imkânlar ve kısıtlarla şekillenmektedir. Bu bağlamda mevsimsel değişimlerden küresel ısınmanın yerel yansımalarına, yabancı hayvanların varlığından ormancılık faaliyetlerine kadar pek çok unsur, kırsal ekosistemin hem fiziksel hem de toplumsal dokusunu etkilemektedir. Doğaya karşı kimi zaman uyum, kimi zaman ise meydan okuma biçiminde tezahür eden bu etkileşim, köylerin çevresel kırılganlıklarını ve ekolojik dayanıklılık düzeylerini anlamak açısından önemli ipuçları sunmaktadır. Evvela kırsal mahallelerde, tabiatın insanlara önemli faydalar sağlayacak bir zenginlik içerdiğinden bahsedilebilir. Buna dair, Küreendere'den bir katılımcı aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır:

K20: “Aslanpençesi var burada. Çeşit çeşit bitkiler var. Kırkkilit otu. Oğul otu. Bunlar aktarlara gönderiliyor.” (41, Erkek)

Kentsel mekânlarla mukayese edildiğinde kırsal bölgelerde doğa, ekonomik faaliyetleri daha çok şekillendirmektedir. Ürün çeşitliliği, ürün verimi, ekim ve hasat zamanı gibi önemli faktörler doğal koşullarla tayin edilmektedir. Bu durum, araştırma sahasında da mevcuttur. Düvertiteli 75 yaşındaki katılımcı, yörede yaşanan hava olayları ve ürün çeşitliliğine dair şu değerlendirmeleri yapmıştır:

Araştırmacı: “Don, kırağı ya da dolu oluyor mu?”

K16: “Tabii. Yüksek yer. Ulus Dağı'na doğru yüksek. Oralarda her bitki olmaz yani. Armuttur şudur fazla olmaz. Elmadır fazla olmaz. Dağ eriği var yukarılarda.” (75, Erkek)

GEB'le gelen deneyim ve birikimlerle birlikte, yerel topluluklar ekim ve hasat zamanları açısından farklı uygulamaları tercih etmektedir. Bu noktada, Küreendere'den bir katılımcı yöredeki GEB bazlı bir uygulamanın altını aşağıdaki şekilde çizmiştir:

K17: “Gök ayına (Ay takvimi) göre ayın 1'inde 2'sinde ekerler fasulyeyi, domatı. Bir de ayın 15'inde çıkıyor ya böyle. Mesela ayın 9'unda 10'unda şurada ay oluyor o zaman ekmez biz. Ayın karasını bekleriz. Ayın 15'ini başını veya sonunu bekleriz mesela. Gök ayına göre mesela geçen yıl Nisan'ın 15'inde ektiğini bu yıl ekemezsin. Farklılık oluyor normal takvime göre.” (61, Erkek)

Yerleşimlerde, dönem dönem doğal aksiliklerin vuku bulduğu ve yerel halkın bunlara bağlı olarak birtakım sıkıntılar yaşadıkları ortaya çıkmaktadır. Hatta bazı durumlarda halkın doğal olaylara karşı çaresiz kalmaları, altı çizilmesi gereken bir husustur. Taşköy’de (Görsel 12) ikamet eden 46 yaşındaki bir katılımcı, yörede 2014 yılında bir sel felaketi yaşandığını belirtmiştir. İlgili afetin zararını azaltacak bir şey yapıp yapılmadığı sorusuna karşılık ise şu cevabı vermiştir:

“Ne yaptık, yapacak bir şey yok, ne yapabilirsin ki, bakıyoruz. Gidenin arkasından bakıyoruz öyle.” (K6, Erkek)

Görsel 12. Taşköy’ün Pastoral Yerleşim Düzenini Vurgulayan Görseller

Yabani hayvanların, yerleşimleri çoğunlukla olumsuz yönde etkiledikleri anlaşılmaktadır. Söz konusu zararlar, halkın ekonomik faaliyetlerini doğrudan tehdit eder niteliktedir. Dügüncüler’de yaşayan 64 yaşındaki bir katılımcı, ilgili konuda aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır:

K30: “Domuzdan dolayı ekin ekemiyoruz ki. Domuza bir önlem alsalar. Nohut ekemiyoruz zaten. Bağları yiyorlar, armut ağaçlarını yiyorlar. Her şeyi yiyiveriyorlar.” (64, Kadın)

Küresel ısınma, doğaldır ki dünyanın geri kalan bölümüne olduğu üzere, örneklem sahasına da tesir etmiştir. Katılımcılar, küresel ısınma ve iklim değişikliği konusunda değerlendirmeler yaparken, zamansal açıdan somut ipuçları da vermişlerdir. Karacalar’da ikamet eden bir katılımcı, iklim değişikliği hususunda şu değerlendirmeleri yapmıştır:

K18: “Mesela bak bu dereden eskiden değirmen çalıştıracak su akardı. Şimdi akmıyor mesela. Yani çok yağmur yağarsa işte az bir su gelir. Yoksa gelmiyor. Biz oralarda balık tutardık eskiden. Hep iklim değişikliği.” (65, Erkek)

Kırsal bölgelerdeki insan-doğa bağıntısı, üretim sürecine ek olarak ekolojik faktörler ve topografinin toplumsal hayata yansımalarıyla da şekillenmektedir. Nitekim, çalışma sahasındaki yerel aktörlerin, tabiatın sunduğu imkânlar ve sınırlar çerçevesinde üretim biçimlerini ve yaşam tercihlerini belirledikleri söylenebilir. Bu nedenle küresel ısınma, iklim değişikliği ve yabani hayvanların yoğunluğunun birtakım kırılmalıklara yol açması söz konusudur. Daha önce belirtildiği üzere örneklemedeki halkın alternatif ekonomik faaliyet üretmedeki zorlukları da göz önüne alındığında GEB potansiyelinin, don, dolu gibi doğal olaylara karşı samanla tezeğin karıştırılıp yakılması uygulaması haricinde, yeterli seviyede kullanılmadığı ve bu durumun da kırsal sürdürülebilirliği olumsuz etkilediği belirtilebilir. Bunun nedeni ise Liu (2023) ve Roldan’ın (2023) da altını çizdiği gibi, kırsal sürdürülebilirliğin ekonomik, çevresel ve sosyal faktörlere sıkı sıkıya bağlı bir kavram olmasıdır.

Kırsal Yaşamın Sosyal ve Mekânsal Gerçeklikleri

Kırsal yaşamda birtakım sosyal ve mekânsal gerçeklikler bulunmaktadır. Yerleşim tercihleri, konutların konumlanması ve fiziki mekânın örgütlenmesi çoğu zaman deneyimsel bilgiye ve günlük hayatın pratik zorunluluklarına bağlı olarak şekillenmektedir. Bu durum, doğa kaynaklı riskler karşısında belirli kırılmalıkların ortaya çıkmasına yol

açarken; depolama gibi temel gereksinimlere yönelik yerel çözümler de mekânın işlevselliğini sürdürme çabalarını ortaya koymaktadır. Ayrıca eğitim düzeyi, topluluk aidiyeti ve göç eğilimleri, köylerin sosyal dokusunda süregelen bir dönüşüm yaratmakta; kimi yerleşimlerin yalnızca geçici uğrak mekânlar hâline gelmesine zemin hazırlamaktadır. Tüm bu etkenler, halkın doğayla ilişkisini, dayanışma kültürlerini ve karar süreçlerindeki görünürlüğünü doğrudan şekillendirmektedir. Araştırma sahasında yapılan görüşmeler de bu sosyal ve mekânsal dinamiklerin yerel ölçekte farklı biçimlerde deneyimlendiğini göstermektedir. Eğitim düzeyi bağlamında Taşköy’de ve Düvertepe’de ikamet eden iki katılımcı benzer noktalara şu biçimde vurgu yapmışlardır:

K11: “Çocukların çoğunun okuması ondan yani, memur çok burada bak. Her evde 3 tane 5 tane memur var. Yani Türkiye’nin neresine gidersen git bir Taşköylü bulursun. Rastlarsın yani.” (65, Erkek)

K23: “Bizim köyümüz de hep memur kesimidir. Öğretmeni, hemşiresi. Türkiye’de değil bütün yabancı ülkede dahi bizim köyden vardır. Bizim köydeki kadar okumuş insan yoktur. Kardeşimin biri subay, biri askeriyede aşçı, biri devlet memuru. Hep kendi köyümün öğretmenlerinde okudum. İzmir’e gittik. İzmir’de benim öğretmenim eşimle aynı okuldaydı.” (62, Kadın)

Kırsal mekânlarda konutların buldukları konum, GEB ile ilişkili olarak ele alınabilecek bir başka husustur. Zira insanlar, evlerini deneyimlerin getirdiği bilgi birikimleriyle, güvenli ve sağlam olduğunu düşündükleri zeminlere inşa edebilmektedirler. Bu noktada, bir katılımcı insanların konut yeri tercihlerine dair aşağıdaki düşünceleri paylaşmıştır:

K14: “Genellikle sağlam zeminlere yapıyorlar. Buraları tercih ediyorlar. Zemin sağlam olacak diyorlar yani. Biz bu evi yeni yaptık. 5-10 yıl oluyor. Bak nasıl sağlam. Eski köyde hep kerpiçten evler vardı.” (Aktaş, 68, Erkek)

Görüşmeler, konut yeri seçimindeki ‘gelişigüzellik’ de ortaya çıkarmaktadır. Bazı katılımcılar, halkın bir kısmının evlerini mahalle sınırları içerisindeki herhangi bir yere yapabildiklerini vurgulamışlardır. Dolayısıyla bu tür seçimlerde herhangi bir kriterin varlığından bahsedilmesi güçtür. K20, Kürendere için durumu “Herkes nereye canı isterse oraya yapıyor.” şeklinde açıklarken, Dügüncüler içinse K28, “Herkes istediği yere yapıyor. Ata mülküne.” değerlendirmesiyle, konut yeri tercihinde gelişigüzellik yanı sıra ‘aşinalığın’ ve mekân algısının önemini ortaya koymaktadır.

Kırsal bölgelerde, insanlar kendi olanaklarıyla ve GEB birikimleriyle bazı yapıları oluşturabilmektedirler. Bunların arasında ön plana çıkanlardan biri ise ambarlardır. Ambarlar ürün depolamanın yanı sıra, yeri geldiğinde acil durumlar için de kullanılabilen bir esnekliğe haizdir. Karacalar, çalışma sahasında ambarların en fazla bulunduğu yerleşimdir. Üstelik, yöredeki ambarların koruma altına alınması adına başvuru yapıldığı anlaşılmaktadır. Bunun dışında Kürendere ve Dügüncüler’de de ambarların (Görsel 13 ve Görsel 14) varlığı söz konusudur.

Görsel 13. Kürendere’de Bulunan Bir Ambar

Görsel 14. Dügüncüler'deki Bir Ambarın Dış ve İç Kısımlarını Yansıtan Fotoğraflar

Karacalar'da yaşayan bir katılımcı, ambarların işlevleri ve başvuru sürecine dair aşağıdaki yorumları yapmıştır:

K18: “Doğal afet olarak yakın zamanda depremler oldu. Bir yıkım olmadı çok şükür. Ufak tefek hasarlar var. Bizim çocukluğumuzda bu Gediz Depremi olmuştu. Evlerde duramadı insanlar. Ama şu karşıda gördüğümüz tahta ambarlarda yattık bir süre. Sanki onlar daha sağlam gibi. Veya bir yere baraka, çadır falan yaptılar.”

Araştırmacı: “Büyükleriniz niçin yapmış peki bu ambarları?”

K18: “Tahıl koymak için. Bunun içine buğday koyarsın kurtlanmaz. Ondan sonra eskiden mesela gelinlik kızlarımız çeyizlerini koyarlarmış. Böyle yapmışlar. Mesela bade üzüm olmuş almış, asarmış. Belli zamana kadar dururmuş öyle. Kiler gibi ambarları kullanıyorlar. Hala kullananlar var. Kullanmayan da var. Sahipleri dışarıda olduğu için kullanmayanlar var. Bunları şimdi... Kültür Bakanlığı'ndan yazı geldi bize. Benim önceki dönemimde belediyeye başvurmuştum. Kültürel varlık olarak koruma altına alınsın diye. Yazısı geldi. Belediyeden birtakım bilgiler istemişler. Yazı mazı istemişler. Onlar da evrakları tamamlamışlar, göndermişler 6 Mart'ta (2025). Bundan sonra zaten yasak satışı. Satılmayacak. Satılıp söküp götürüyorlardı. Zaten benim dönemimde ben sattırmadım belediyenin talimatı doğrultusunda. Şu anda bunlar kültürel varlık diye kayıt altında. Bakalım bir kontrole falan gelecekler. Ne zaman gelecekler bakalım. 83 ambarımız var. Neredeyse herkesin var denebilir.”

Araştırmacı: “Ambarların altına niye taşlar dizilmiş? Niye yüksekte yer alıyorlar?”

K18: “Ambarların altındaki taşları su almasın diye öyle yapmışlar. Numaralar eski numara, yenileri yapılmadı. İçlerinde tapuları var. Kayıtlı bunların hepsi. Bazılarında çivi var ama bölmelerin birleştiği yerde yok. Çoğunlukla yok çivi. El testeresiyle yapmışlar. El emeği (Görsel 15).” (Karacalar, 65, Erkek)

Görsel 15. Karacalar'daki Ambarlara Ait Bazı Kareler

Yerleşimlerdeki sosyal ve mekânsal örüntüler, bir yandan GEB'e dayalı uyum süreçlerini, öte yandan ise bireysel GEB eksikliklerinin sebebiyet verdiği yanlış tutumları barındırmaktadır. Konut yeri seçiminde güçlü zeminlerin ve tür seçiminde ise sağlam yapıların tercih edilmesinin yanı sıra, bu parametrelerin gelişigüzel seçimlere bağlı olması da söz konusudur. Bu rastgele tercihler, yerleşimlerin afet risklerine ve dolayısıyla sürdürülebilirlik tehditlerine açık hâle gelmesine yol açmaktadır. Fakat bu noktada ambarlar, doğayla uyumlu pratikler ve kültürel miras açısından kayda değer avantajlar sağlamakla beraber, el emeği üretimin yapıldığı tek yerleşimin Karacalar olması, diğer yerleşimlerin GEB ve sürdürülebilirlik açısından problemleri yaklaşım barındırdıklarını ortaya koymaktadır.

Sürdürülebilirlik ve Kırılabilirlik

Günümüzde GEB'in aktarım kanalları zayıflamakta; köylerin yaşlanan nüfusu, genç kuşakların kente yönelimi ve kamusal düzeydeki yavaş müdahaleler, bu bilgi birikiminin sürekliliğini tehdit etmektedir. Buna rağmen bazı topluluklar, doğayla kurdukları kadim ilişkiyi ve mekâna olan bağlılıklarını koruma yönünde direnç göstermektedir. Bu bağlamda GEB, kırsal sürdürülebilirliği destekleyen bir potansiyel olduğu kadar, insan kaynaklı kırılabilirliklerin de en görünür olduğu alanlardan birini oluşturmaktadır. Buna ek olarak sürdürülebilirliğin işlerliği, bir bakıma *GEB pastasından gelecek nesillerin de payını alması* anlamını taşımaktadır. Saha verileri; köylerdeki dayanışma biçimleri, devlet-toplum ilişkileri, göç eğilimleri ve doğaya sahip çıkma pratiklerinin, sürdürülebilirliği hem besleyen hem de sınırlandıran dinamikler olarak iç içe geçtiğini göstermektedir. Halkın GEB düzeyinin tespitinde aşağıda ortaya konulan değerlendirmeler, önemli ipuçları sağlamaktadır:

K7: “Siyah bulutlar uzunlamasına oldu mu yağmur çok yağacak derler. Bu Sındırgının üstünde böyle uzunlamasına oldu mu muhakkak olurdu amma şimdi de pek bilinmiyor. İklimler değişti ya, bir anda değiştiği için fazla kesin söylenmiyor. Az önce yağmur çiseliyordu. 4 mevsimi bir arada yaşıyoruz şimdi. Ayva çok oldu mu yağış çok olur.”

“Bulut gider Aydın'a bak işine kaydına. Bulut gelir Aydın'dan kal işinden kaydından. Bulut bu tarafa doğru geldi mi o söz söylenir. Şimdi bile söyleniyor.”

“Aykaranlıktan ekilir, ayaydın da ekilmez. Böcekli olur ayaydında. Ektiğin gibi mahsulü de mahveder.” (Kertil, 64, Kadın)

K17: “Mesela buğday attın ya tarlaya. Tavı karıncalar yedi mi iyi sayılır. Karınca tavı deriz biz ona.” (Kürendere, 61, Erkek)

K19: “Ay karşıya geçti derler. Şimdi mesela ay geliyor ya bugünlerde ekilir. Ay karşıya geçer şöyle olur küçük. Ne diyorlar hilal mi? Hilal gibi olursa ekilir.” (Düvertepe, 70, Kadın)

K21: “Ben sadece gördüğümü söyleyeyim. Geçen sene bizim bir komşu vardı. Alttan duman çıkıyor böyle ağacın altından. Oraya saman koymuş mesela kullanılmayan samanı koymuş yakmış. Saman yavaş yavaş tütüyor ya dondan koruyor böylece.” (Aktaş, 47, Erkek)

K23: “Fasulyeler böcekli oluyor ya. Ayçatı diyorlar. Ayın çatı olunca yaşlılarımız ekmeyin derlerdi. Ay karşıya geçsin öyle ekin derlerdi. Gerçekten ben bir gün denemek için ektim bürülce ektim. Arap Fadime deriz aynı zamanda bürülceye. Kurtlu oldu. İçinde tırtıl gibi yeşil yeşil kurt oldu.” (Düvertepe, 62, Kadın)

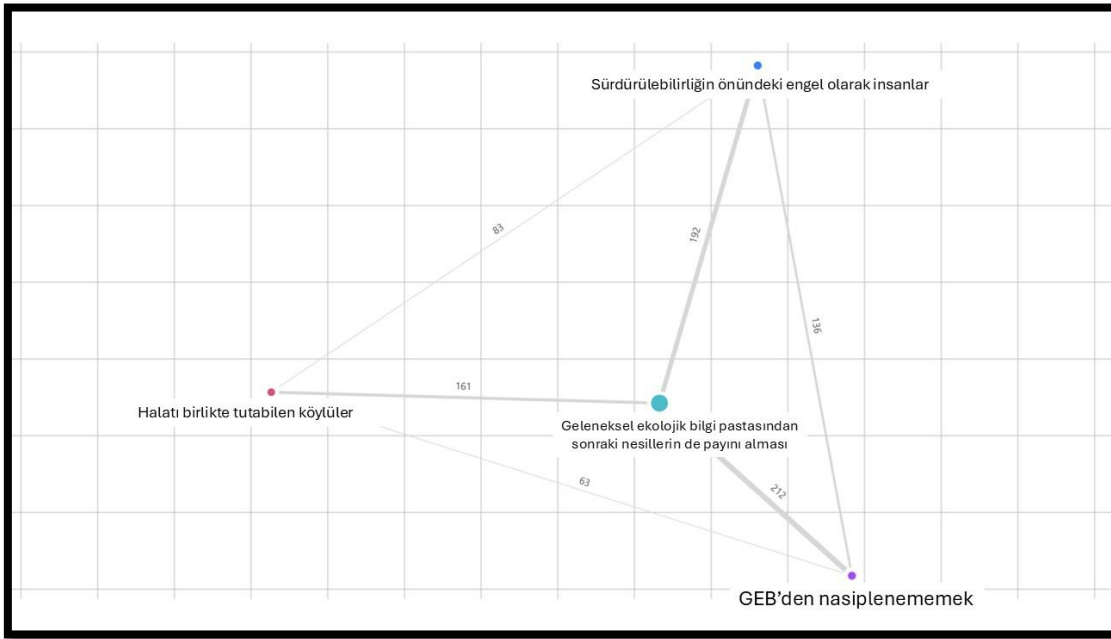
İnsanların kırsal mekânlarda doğayla kurdukları yakın temaslar ve yüksek GEB seviyeleri, yaşadıkları bölgeyi iyi tanımlarına etki etmektedir. Öyle ki, bu alanlardaki insanlar tıpkı birer harita veya pusulaymışçasına, uzun süredir muhatap oldukları bölgeyi adım adım bilebilme potansiyeli taşımaktadırlar. Dolayısıyla herhangi olumsuz hava koşullarında veya ıssız yerlerde bile *coğrafi kılavuzlara ihtiyaç duymadan yönlerini bulma* olanaklarından söz edilebilir. Katılımcıların bazı ifadelerinin yanı sıra MAXQDA 24 programında yapılan kod ilişkileri analizi de bu tezi destekleyecek niteliktedir. Analizde '*GEB pastasındaki sonraki nesillerin de payını alması*' ve '*coğrafi kılavuzlara gereksinim duymamak*' kodlarının tüm görüşmelerde 141 kez bir arada kullanıldığı ifade edilebilir (Şekil 2). Ayrıca Aktaş'tan bir katılımcı, yaşadığı yöre konusundaki bilgisini şu sözlerle açıklamıştır:

K14: “Buralar bizim vücudumuz gibi olduğundan her yeri biliriz. Dağa bayıra gözü kapalı gideriz doğma büyüme buralı olduğumuzdan. Mesela burada çok sis olur. Sis olduğunda şu asfalt kadar yeri göremezsin. Önünü göremezsin. Mesela burayı bilmeyen bir kişi, gideceği yeri bulamaz siste. Ama biz bildiğimiz için gidebiliyoruz.” (68, Erkek)

Kod Sistemi	Geleneksel ekolojik bilgi pastasından sonraki nesillerin de payını alması	Coğrafi kılavuzlara gereksinim duymamak
Geleneksel ekolojik bilgi pastasından sonraki nesillerin de payını alması		141
Coğrafi kılavuzlara gereksinim duymamak	141	

Şekil 2. GEB Pastasından Sonraki Nesillerin de Payını Alması ve Coğrafi Kılavuzlara Gereksinim Duymamak Kodlarının İlişkisini Gösteren Grafik

Şekil 3'teki kod haritası GEB ve sürdürülebilirlik bağlamında önemli bir göstergedir. Bu haritadaki çizgilerin kalınlığı ve üzerlerindeki sayılar, kodlar arasındaki ilişkinin düzeyini, bir diğer deyişle katılımcı ifadelerinde kodların birlikte geçme sıklığını yansıtmaktadır. Sayının değeri ne kadar artarsa ve çizgi ne kadar kalınlaşırsa, iki kod arasındaki ilişkinin de o kadar yüksek olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla, “GEB pastasından sonraki nesillerin de payını alması” kodunun merkezî konumu, diğer kodlarla en çok birlikte kullanılan kod olduğunu belirtmektedir ve bu kodlar da “Sürdürülebilirliğin önündeki engel olarak insanlar”, “GEB’den nasiplenememek” ve “Halatı birlikte tutabilen köylüler”dir. Bu sebeple, sürdürülebilirlik ve kırılabilirlik açısından GEB’in kuşaklar arası aktarımında dayanışma ve yardımlaşmanın önemi anlaşılmakta olup aynı zamanda GEB’in transferi ekseriyetle müspet bir tablo sergilemektedir. Lakin, göz ardı edilmemesi icap eden bir husus vardır ki “Sürdürülebilirliğin önündeki engel olarak insanlar” ve “GEB’den nasiplenememek” kodlarının birlikte kullanım sayıları da çok fazladır (136 kez). Bu nedendir ki dayanışma ve yardımlaşmanın yetersizliği, GEB’in nesiller arasında sağlıklı bir şekilde transfer olmamasına yol açmaktadır. Kaldı ki katılımcıların değerlendirmelerinde de GEB aktarımındaki zayıflıkların yeni çevre şartlarına uyumun haricinde kültürel sürekliliğe de sekte vurduğu belirtilmekte; kırılabilirlik sebebi olarak doğal faktörlerden çok insan davranışları gösterilmektedir. Katılımcılar da sürdürülebilirliğin çevresel boyutunun yanı sıra sosyokültürel bir süreklilik problemi olduğunu vurgulamakta ve GEB aktarımı için toplumsal bağların güçlendirilmesine önem atfetmektedir.

Şekil 3. GEB’den Nasiplenememek, GEB Pastasından Sonraki Nesillerin de Payını Alması, Sürdürülebilirliğin Önündeki Engel Olarak İnsanlar ve Halatı Birlikte Tutabilen Köylüler Kodlarının İlişisini Ortaya Koyan Kod Haritası

GEB’in yerel topluluklardaki yaygınlaşma yollarından belki de en önemlisi bireyler arasındaki transfer süreçleridir. İnsanlar, doğada deneme-yanılma yoluyla elde ettikleri bilgi birikimleri kadar, çevrelerindeki diğer insanlardan öğrendikleriyle GEB potansiyellerini geliştirerek doğaya bakış açılarını ve tavırlarını farklılaştırmaktadırlar. Eğer mevzubahis bilgi transferleri yeterli olmazsa, toplulukların GEB kazanımları nesilden nesile azalma ve böylece GEB’den nasiplenilmemesi tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bir katılımcı bu durumu mekânsal, başka bir katılımcı ise kişisel farklılıklarla aşağıdaki gibi açıklamaktadır:

K14: “Biz burada buğday ekerken. Heybe olur heybe deriz biz ona. Omzumza atarız. Bir tarafı önünde bir tarafı arkanda olur. Onun içine koyarsın tohumu. Serpersin. Eskiden öyle yapardık çünkü. Elimizle serperdik tohumu. Şimdi bak benim bu oğlan tohum serpmesini bilmez. Çünkü okudu, dışarıda çalıştı. Bilmez yani. Ama eşim bilir. Çünkü buranın insanı ya çalışıyor biliyor yani. Öğrendi. Şimdi motorlara koyup savuruyorlar tohumu. Biz eski usul yapardık yani. Daha hala öyle yapıyorum ben ya.” (Aktaş, 68, Erkek)

K18: “Yaşlı insanımız, eskilerden pek de kalmadı öyle. Köyün en yaşlısı benim babam var, 95 yaşında. O bile o konuları pek dinlememiş zamanında ihtiyarlardan. Pek bilgisi yok.” (Karacalar, 65, Erkek)

Düvertiteli bir katılımcı ise, GEB eksikliğini nüfus azlığıyla ilişkilendirmiştir. Katılımcı, köyde hayır veya yağmur duası gibi pratiklerin olup olmadığı sorusuna karşılık şu değerlendirmeleri yapmıştır:

K20: “Eskileri oluyordu. Şimdi olmuyor. Eski yaşlılar yapıyordu. Ama şimdi yapmıyorlar. Yağmur duası yapıyorlardı. Lokma, bezdirme yapıyorlardı.”

Araştırmacı: “Sonra neden o kültür ortadan kalktı size?”

K20: “Sen, ben genç olunca, inanç olmayınca her şey bitiyor. Köyde insan olmayınca bitiyor.” (70, Kadın)

Araştırma sahasındaki yerleşimlerin birçoğunun nüfusu görece az olduğundan dolayı, yerleşimlerin varlığının, bir diğer deyişle sürdürülebilirliklerinin devamı konusu sorgulanabilir hâle gelmektedir. Bu noktada, katılımcılar iyimser olduğu kadar kötümser yaklaşımlar da sergilemektedirler. Konuyla ilgili olarak, Kertil'den iki katılımcının olumsuz bakış açıları, aşağıdaki ifadelerden anlaşılabilir:

K5: “Biz gittik mi ondan sonrası yok.” (42, Erkek)

K8: “Bizden aşağısı da yok, kalıcı olan da yok. Mesela benim oğlan var dışarıda çalışıyor.” (49, Erkek)

Sürdürülebilirlik konusunda olumlu düşüncelere sahip olanlar da bulunmaktadır. Örneğin Karacalar'da yaşayan bir katılımcı altı çizilmesi gereken şu fikirlerini beyan etmiştir:

Araştırmacı: “Burada hep yaşlı var diyorsunuz ya. Siz de gidince kimse kalmayınca ne olacak burada?”

K18: “Ben dönüşüm yaptım. Benden sonra da birileri dönüşüm yapar. Böyle böyle devam eder.”

Araştırmacı: “Yeni gelenler olur mu?”

K18: “Olabilir yani. Mesela yeni yeni ev yaparlar. Birkaç öyle yapan var. Yazın geleyim üç beş ay kalayım diyenler var. Ev yapan, evlerini toparlayan. Genelde köydeki eski yerler 45-50 metrekare civarı. 8-10 mirasçı paylaşım yapamıyorlar. Şu yolun başında 71 dönüm kamuya ait bir yer var. Parsellensin diye belediyeye dilekçe verdim. 2019'da verdim hala cevap gelecek. Bekliyoruz. Yani arsa isteyen çok. Mesela ben 55 imza topladım verdim. İmza verenlere arsa yapılıp da parsellense, dağıtılsa herkes ev yapacak. Yani dönüşüm de sağlanacak. Yenileşme de olacak yani. Muhtar toplantılarında dile getiriyorum ben bunu. Bazı yerlerde, köylerde TOKİ ev yapıyor. Satıyor vatandaşa. Böyle bir şey bizde yok mu dedim. Simav bölgesinde vardı. Bizde öyle bir şey çıkmadı. Yok dediler. Mesela benim buraya 50 tane ev yapsa TOKİ, 50'si de satılır. Dışarıda benim köylülerim çok dedim ya az önce. Bunlardan ev alan çok olur. Ama imkân olması gerekiyor.” (65, Erkek)

GEB; tecrübe, birikim ve kültürel mirasın kuşaklar arasında aktarılmasıyla, kırsal sürdürülebilirlik adına kritik bir araç hâline gelmektedir. Bu doğrultuda, kırsal toplulukların GEB pastasından pay alma becerileri ne kadar yüksekse, varlıklarını devam ettirebilmeleri de o kadar olanaklıdır. Ancak araştırma sahasında, GEB aktarımının kayda değer seviyedeki kırılma noktası göze çarpmaktadır. Her ne kadar GEB transferine yönelik çokça görüş olsa da, aksini savunan değerlendirmelerin yabana atılmayacak bir seviyede olduğu belirtilebilir. Bazı alanlarda yaşlı nüfusun egemenliği ve gençlerin kentlere göç etmesi gibi faktörler, GEB aktarımında birtakım engeller oluşturmaktadır. Berkes (2008) ile Gómez-Baggethun ve arkadaşları (2012), bu durumu yerel bilgi sistemlerinin modernleşme karşısındaki yenilgisine bağlamakta ve kırsal toplulukların doğaya uyum kapasitelerinin de böylelikle sürdürülebilirlikten giderek uzaklaştığını savunmaktadırlar. Nihayetinde GEB aktarımının yetersiz olduğu yerleşimlerde de modernizme karşı bu tür bir yenilgiden bahsedilebilir.

Sonuç ve Öneriler

Günümüz dünyasında yüzleşilen sorunların temelini doğayla kurulan ilişkilerde aramak gerekmektedir. Doğaya hak ettiği değerin verilmemesi ve doğayla barışık olunmaması, modern toplumların belki de en büyük problemidir. Problemin çözüm yolu ise doğaya dönüşten geçmektedir. Bu noktada diğer ekolojik yaklaşımların birçoğunda olduğu üzere GEB de önemli bir alternatiftir. GEB, çoğunlukla kırsal mekânlarda rastlanılan bir yapı sergilese de doğayla uyumlu bir hayat sürmek, mekânsal ölçekten bağımsızdır ve buna gönüllü olduğu müddetçe herkese hitap etmektedir. Bununla birlikte GEB'e, dünyada ve Türkiye'de bu paralelede bir değer atfedilmemektedir. Çalışmanın çıkış noktasını bu eksikliğe dikkat çekmek oluşturmaktadır; böylelikle GEB'in karakteristik özellikleri, önemi ve doğayla uyumluluğun bir hediyesi olan sürdürülebilirlikle ilişkisi, Türkiye'deki kırsal yaşamı temsil eden bir sahada ele alınmaktadır.

Johannes'in (1993) GEB ayrımı baz alındığında, *sınıflandırma bilimi* açısından araştırma sahasındaki yerel isimlendirmeler sadece bitkilere yöneliktir ve bu nedenle söz konusu ayrım için kısmi bir geçerlilik söz konusudur. *Sahaya ait bilgiler* değerlendirildiğinde ise örneklemdaki topluluğun gelişmişliği göze çarpmaktadır. Zira yıllarca bu alanlarda yaşamının ve çevreyi iyi okumanın bir getirisi olarak, hem yer-yön bulma açısından hem de yörenin doğal, ekonomik, toplumsal karakteristiğine hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Halkın yaşam tarzlarının mevsim anlayışları üzerinde herhangi bir yönlendirici etki yapmadığı anlaşılmakta ve klasik dört mevsim algısının mevcut olduğu görülmektedir. Fakat kısa dönemli hava durumlarının katılımcılar tarafından sıklıkla önceki dönemlerle kıyaslandığı da eklenmelidir. Bu yüzden, *geçici çerçevenin* çalışma sahasında çoğunlukla geçerli olduğu belirtilebilir. Kürendere ile Karacalar'da insanların özellikle katı atık konusundaki özensizliği ve sokak hayvanlarını hor görmeleri söz konusuysen, diğer yerleşimlerde doğaya daha çok saygı gösterildiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Johannes'in *sosyal çerçevesi* açısından bakıldığında büyük oranda olumlu bir tablo mevcuttur.

Sürdürülebilir gıda üretiminin GEB'le ilişkisi göz önüne alındığında, özellikle bitkilerden yararlanmada somut bir bağlantı bulunmaktadır. İnsanlar doğayla kurdukları ilişki ve önceki nesillerden öğrendikleri bilgiler neticesinde, bölgelerindeki bitkileri ve bitkilerden nasıl faydalanmaları gerektiğini iyi bilmektedirler (Xu ve Liu, 1995; Rao, 1996; Singh ve Singh, 2017; Kumar vd., 2021). Yerleşimlerde yaygın olarak rastlanan melisa, kantaron, aslanpençesi, kırkilit otu gibi pek çok bitki bu bağlamda önemlidir. İnsanlar bu bitkileri gıda olarak tüketmekte ve hastalıklara karşı tedavi amaçlı da kullanmaktadırlar. Hatta Kürendere örneğinde olduğu gibi bu bitkilerin aktarlara satılması da söz konusudur.

Bununla birlikte, dönemsel bazı değişimler gıda üretimini doğrudan etkilemektedir. Katılımcılar özellikle iklim değişikliği ve siyasi faktörlerin tarım faaliyetlerine hasar verdiğini belirtmişlerdir. Aktaş, İzzettin, Kertil gibi yerleşimlerde insanların günlük ihtiyaçlarını karşılamak için Sındırgı ve Simav'a gitmek zorunda kalması da sürdürülebilir gıda üretimindeki eksikleri göstermektedir. Buna karşılık Sinandede, Yüreğil, Dügüncüler gibi mahallelerde ise ortak fırınların varlığı, insanların günlük ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli avantajlar sunmaktadır. Karacalar, Kürendere ve Dügüncüler'de bulunan ambarlar, gıdaların saklanması sağlamak suretiyle sürdürülebilir gıda üretiminde önemli fayda sağlarken, Yüreğil'de geçmiş yıllardaki ambar kültürünün artık ortadan kalkması, GEB aktarımı problemlerini göstermektedir. Fakat ilgili yerleşimin hem şeklen hem de toplumsal yaşayış olarak kırsal mekândan ziyade bir kasaba niteliği taşıması da bu değişimle ilişkilendirilebilir.

Sürdürülebilirlik açısından bir başka önemli unsur olan afetler ele alındığı takdirde, yerleşimlerin GEB bazlı çözümlerinin daha ziyade iklim kökenli olaylara yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim, iklim değişikliğinin bir sonucu olarak don, dolu, kuraklık, sel, fırtına, kasırga gibi doğal olayların artması pastoral toplulukları da etkilemiş ve krizlere uyma kapasitesi düşük olanlar birtakım zorluklarla yüzleşmiştir (Fernández-Llamazares vd., 2015; Ludwig ve Macnaghten, 2020; Wildcat, 2013). Bu bağlamda çalışma sahasında da benzer olumsuzluklar görülmekte ve toplulukların don, dolu gibi doğal olaylar karşısında sınırlı geleneksel çözümler üretmesi önemli bir eksiklik teşkil etmektedir. Bununla birlikte, Sındırgı'da 2025 yılı içerisinde yaşanan 6,1 büyüklüğündeki iki depremden sonra önemli bir hasarla karşılaşılması dikkat çekici bir göstergedir. Katılımcıların belirttiği üzere insanların konut lokasyonunu ve türünü depremlere dayanıklılık içerecek bir sistemde belirlemeleri bu sonucu ortaya çıkaran unsurlardan biri olmuştur. Aynı şekilde, geçmişte bölgeyi etkileyen büyük depremlerde olduğu gibi bazı insanların depremden sonra belirli bir süre ambarlarda kalması da kriz yönetimi açısından kayda değer bir GEB çözümü anlamına gelmektedir. Bu doğrultuda Dekens'in (2007) ifade ettiği afetlere karşı uyum sürecinin araştırma sahasında kısmi bir gelişmişlik niteliği taşıdığından bahsedilebilir.

Araştırmada GEB pratiklerinin gelişimiyle yerleşimlerin nüfusu arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Örneğin İzzettin de Kürendere de az nüfuslu yerleşimler olmalarına karşın, Kürendere'deki GEB mekanizmasının daha sağlıklı işlediği görülmektedir. Yine Yüreğil'in nüfusu diğer yerleşimlere göre daha fazla olmasına karşın pozitif bir GEB potansiyelinden söz etmek mümkündür. Böylelikle araştırmada, Davies'in (2001) sadece düşük nüfuslu alanlarda GEB'in nitelikli ve sürdürülebilir olabileceği fikrine tezat oluşturacak bulgulara ulaşıldığı ifade edilebilir.

GEB'in sürdürülebilirlikle ilişkisini belirleyecek en önemli kıstaslardan biri nesiller arası aktarım süreçleridir. Aktarımlar, daha çok önceki kuşaklardan sözlü anlatım ve uygulamalı yöntemlerle olsa da bireylerin doğada yaşadıkları tesadüfi deneyimler de fazlasıyla öneme sahiptir. Tang ve Gavin'in (2016) de vurguladığı gibi, eğer bireyler doğayla iç içe olmazsa, GEB becerilerinin pratiğe dökülmesi giderek zorlaşır ve dolayısıyla GEB'in sürdürülebilirliği riske girer. Bu açıdan yerleşimlerde GEB aktarımlarının sorunlu olduğu göze çarpmaktadır. Katılımcıların birçoğu, ekonomik problemler karşısında genç kuşağın tarım ve hayvancılık dışında bir geçim alternatifi bulamadıklarını, böylelikle kentlere göç ettiklerini ve yerleşimlerde çoğunlukla yaşlıların kaldığını belirtmişlerdir. Nihayetinde, yerleşimlerde toplumsal yapı dönüşüme uğramış; modernleşme, göç ve mekânsal çözülme baskıları kaçınılmaz hâle gelmiştir (Halfacree, 2006). Tüm bu süreçler, gelecekte bölgede GEB taşıyıcılarının ortadan kalkması tehlikesini ortaya koymaktadır.

Sürdürülebilirlik tartışmalarının odağındaki iki kavram ekoloji ve çevredir. Faris (2009) ve Kakoty (2018) gibi bazı araştırmacılar, dünyada yaşanan pek çok çatışma, savaş ve afet gibi krizlerin çevresel saiklerden kaynaklandığını açıkça ortaya koymaktadır. Homer-Dixon ve arkadaşları (1993) da paralel bir fikre sahip olup doğal kaynaklardaki kıtlıkların ve dağıtım adaletsizliklerinin, bilhassa az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde çevre problemlerine ve çatışmalara sebebiyet verdiğini ifade etmektedirler. Ülkelerin doğal kaynak kullanımında son sözü söyleyen her zaman devlettir fakat bu kaynakların mekânların ihtiyaçlarına göre ve adil bir şekilde kullanılmasının yollarından biri de bu bölgelerde yaşayan insanlara söz hakkı verilmesidir. Bu noktada, özellikle ekonomik stratejilerde kırsal bölgelerdeki kaynakların değerlendirilmesi açısından, yönetim süreçlerinin işletilip toplum temelli bir anlayışın benimsenmesi önem taşımaktadır. Zira böylece, mekânsal karakteristiğe hâkim olan insanların GEB eğilimli bakış açıları da sürece dâhil edilebilecek ve sürdürülebilir doğal kaynak yönetiminin temininde bir adım atılabilecektir (Khumbongmayum vd., 2005; Harisha vd., 2016; Milupi vd., 2017; Das vd., 2023).

Genç nüfusun kırsal yaşamla bağının güçlendirilmesi ve kuşaklar arası bilgi aktarımının sağlanması adına tarım, hayvancılık ve bitki toplama gibi pratiklere dayanan mikro-atölyeler önerilmektedir. Genç girişimcilere kredi ve sübvansiyonlar da verilebilir. Böylece GEB'in sürdürülebilirliği ihtimali arttırılabilir ve gençlerin kırsal mekânları bir geçim ve kimlik sahası olarak yeniden değerlendirmeleri mümkün olabilir. Ayrıca mikro-atölyeler, mesleki çeşitliliğin artmasıyla ekonomik kırılganlığı düşürebilir; dayanışma, kolektif üretim ve toplumsal belleği güçlendirmek suretiyle sosyal sürdürülebilirliği katkı sunabilir.

Türkiye'deki kırsal toplum yapısı ve kültürünün çeşitliliğine karşın, GEB sistemlerini analiz eden sınırlı sayıda çalışma vardır. Fakat ülkemizdeki kırsal çeşitlilik, farklı GEB sistemlerinin de varlığına olanak tanımaktadır. Bu nedenle, mevzubahis sistemlerin tespiti ve sürdürülebilirlikle ilişkilerinin belirlenmesi, *kırsal toplum yapılarının bekasına yönelik fotoğraflarını çekmek açısından farklı bir lens işlevi* görebilecektir.

Çalışma sahasında GEB aktarımının ekseriyetle sözlü anlatım yoluyla yapıldığı ve yazılı anlatımların son derece sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Bahsi geçen kitaplar ve makaleler de daha çok Sındırgı'nın fiziki, beşerî ve ekonomik yönlerini yansıtan, bir başka deyişle GEB odaklı olmayan çalışmalardır. Oysaki yerleşimlerdeki kültürel yelpazenin yansıtılacağı yazılı anlatım araçlarının artması, özellikle nesiller arası GEB transferinin haricinde diğer insanlarda bir dikkat ve ilgi artışını da beraberinde getireceği için önemlidir.

Ek Bilgi

Bu çalışma, Balıkesir Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenmiştir. BAP Proje No: 2025/090.

Kaynakça

- Aça, M. (2016). The problem of evil in epic of “Kaŋıvay Mergen”. *Journal of Turkology*, 26(2), 1-9.
- Ahmed, S. S., & Chowdhury, M. A. K. A. (2006). Role of intravenous immunoglobulin (IVIG) as an adjuvant in the treatment of neonatal sepsis in preterm babies. *Journal of Bangladesh College of Physicians and Surgeons*, 24(3), 97-104.
- Alcorn, J. B. (1989). Process as resource. *Advances in Economic Botany*, 7, 63-77.
- Allen, K. M. (2006). Community-based disaster preparedness and climate adaptation: Local capacity-building in the Philippines. *Disasters*, 30(1), 81-101.
- Altınkaya, E. P., Tekin, Ç. & Eren, Ö. (2011). Kırsal yerleşim bölgelerinde sürdürülebilirlik: Çanakkale bölgesi Ayvacık ilçesi Adatepe ve Demirciköy. *Politeknik Dergisi*, 14(2), 109-113.
- Baggethun, E. G., Garcia, V. R., Olsson, P. & Montes, C. (2012). Traditional ecological knowledge and community resilience to environmental extremes: A case study in Doñana, SW Spain. *Global Environmental Change*, 22(3), 640-650.
- Barthel, S., Folke, C. & Colding, J. (2010). Social-ecological memory in urban gardens. *Global Environmental Change*, 20(2), 255-265.
- Batterbury, S. & Forsyth, T. (1999). Fighting back: Human adaptations in marginal environments. *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, 41(6), 6-9.
- Berkes, F. (1993). Traditional ecological knowledge in perspective. In J. T. Inglis (Ed.), *Traditional ecological knowledge: Concepts and cases* (pp. 1-9). International Program on Traditional Ecological Knowledge & International Development Research Centre.
- Berkes, F. (2008). *Sacred ecology: Traditional ecological knowledge and resource management*. Taylor and Francis.
- Berkes, F., Colding, J. & Folke, C. (2000). Rediscovery of traditional ecological knowledge as adaptive management. *Ecological Applications*, 10(5), 1251-1262.
- Bilgin, B. (2018). Ekolojik hafıza ve sosyo-ekolojik hafızanın ekosistem sürdürülebilirliği açısından kentsel alanlardaki önemi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Brokensha, D. W., Warren, D. M. & Werner, O. (1980). *Indigenous knowledge: systems and development*. University Press of America.
- Bulut, İ. (2011). Anadolu'da inanışların ve geleneklerin doğa korunması açısından önemi üzerine örnekler. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(46), 119-134.
- Büyükşahin, F. (2017). *Kültür-çevre bağlamında geleneksel ekolojik bilginin korunmasının önemi: Sarıkeçili yörükler örneği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Büyükşahin, F. & Güneş, G. (2016). Geleneksel ekolojik bilginin önemi: Sarıkeçili yörükler örneği. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, 1-21.
- Büyükşahin, F. & Güneş, G. (2017). Pastoral göçebe toplumlar ve kültürel peyzaj korumanın önemi. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 4(1), 36-48.
- Colding, J. (1998). Analysis of hunting options by the use of general food taboos. *Ecological Modelling*, 110, 5-17.
- Cosgrove, D. (1984). *Social formation and symbolic landscape*. University of Wisconsin Press.
- Çelebi, G. (2003). Çevresel söylem ve sürdürülebilir mimarlık için kavramsal bir çerçeve. *G.Ü. Fen Bilimleri Dergisi*, 16, 205-216.
- Das, A., Gujre, N., Devi, R. J. & Mitra, S. (2023). A review on traditional ecological knowledge and its role in natural resources management: North East India. *Environmental Management*, 72(1), 113-134.
- Davies, J. (2001). Mountain biodiversity, land use dynamics, and traditional ecological knowledge. *Agriculture, Ecosystems & Environment*, 86, 107-109.
- Dekens, J. (2007). *Local knowledge for disaster preparedness: A literature review*. International Centre for Integrated Mountain Development.
- Doğan, G. & Bağcı, E. (2011). Elazığ'ın bazı yerleşim alanlarında halkın geleneksel ekolojik bilgisine dayanarak kullandığı bitkiler. *Fırat Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 23(2), 77-86.
- Doğanay, H. & Orhan, F. (2024). *Türkiye beşerî coğrafyası*. Pegem Akademi.

- Doubleday, N. (1993). Finding common ground: Natural law and collective wisdom. In J. Inglis (Ed.), *Traditional ecological knowledge: Concepts and cases* (pp. 41-53). International Program on Traditional Ecological Knowledge & International Development Research Centre.
- Faris, S. (2009). *Forecast: The consequences of climate change, from the Amazon to the Arctic, from Darfur to Napa Valley*. Macmillan.
- Fernández-Llamazares, Á., Díaz-Reviriego, I. & Luz, A. C. (2015). Rapid ecosystem change challenges the adaptive capacity of local environmental knowledge. *Global Environmental Change*, 31, 272-284.
- Foster, J. B. (2000). *Marx's ecology: Materialism and nature*. NYU Press.
- Funnell, D. & Parish, R. (2005). *Mountain environments and communities*. Routledge.
- Gadgil, M., Berkes, F. & Folke, C. (1993). Indigenous knowledge for biodiversity conservation. *Ambio*, 22, 151-156.
- Gadgil, M., Hemam, N. S. & Reddy, B. M. (1998). People, refugia and resilience. In F. Berkes & C. Folke (Eds.), *Linking social and ecological systems* (pp. 30-47). Cambridge University Press.
- Gomez, B. & Jones, J. P. (2010). *Research methods in geography: A critical introduction*. Wiley-Blackwell.
- Gómez-Baggethun, E., Corbera, E. & Reyes-García, V. (2012). Traditional ecological knowledge and global environmental change. *Ecology and Society*, 17(4), 1-12.
- Goodman, A. & Leatherman, T. (2001). *Building a new biocultural synthesis*. University of Michigan Press.
- Gülersoy, A. E. (2019). Kırsal yerleşmelerde tarihsel gelişim. *Ege Coğrafya Dergisi*, 28(1), 23-42.
- Güney, Y. (2020). Kırsal alanlarda kültürel miras ve toplumsal dayanışma. *Türk Coğrafya Dergisi*, 75, 55-68.
- Hageback, J., Sundberg, J., Ostwald, M., Chen, D., Yun, X. & Knutsson, P. (2005). Climate variability. *Climatic Change*, 72(1), 189-212.
- Halfacree, K. (2006). Rural space. In P. Cloke et al. (Eds.), *Handbook of rural studies* (pp. 44-62). Sage.
- Halfacree, K. (2008). Re-thinking rurality. In P. Cloke et al. (Eds.), *Handbook of rural studies* (pp. 44-62). Sage.
- Hardesty, D. L. (1977). The ecological perspective in anthropology. *American Behavioral Scientist*, 24(1), 107-124.
- Harisha, R. P., Padmavathy, S. & Nagaraja, B. C. (2016). Traditional ecological knowledge. *Applied Ecology and Environmental Research*, 14, 311-326.
- Homer-Dixon, T. F., Boutwell, J. H. & Rathjens, G. W. (2011). Environmental change and violent conflict. In *Warfare ecology* (pp. 18-25). Springer.
- Houde, N. (2007). The six faces of traditional ecological knowledge. *Ecology and Society*, 12(2), 34.
- Huntington, H. P. (2000). Using traditional ecological knowledge in science. *Ecological Applications*, 10(5), 1270-1274.
- Johannes, R. E. (1989). *Traditional ecological knowledge: A collection of essays*. IUCN.
- Johannes, R. E. (1993). Integrating traditional ecological knowledge. *Traditional ecological knowledge*, 1, 33-39.
- Johannes, R. E. (1998). The case for data-less marine resource management. *Trends in Ecology and Evolution*, 13, 243-246.
- Johnson, M. (1992). *Lore: Capturing traditional environmental knowledge*. Dene Cultural Institute & IDRC.
- Kakoty, S. (2018). Ecology, sustainability and traditional wisdom. *Journal of Cleaner Production*, 172, 3215-3224.
- Kaya, İ. (2014). Nitel araştırma yöntemleri. In Y. Arı & İ. Kaya (Eds.), *Coğrafya araştırma yöntemleri* (pp. 265-298). Coğrafyacilar Derneği.
- Khumbongmayum, A., Khan, M. L. & Tripathi, R. S. (2005). Sacred groves of Manipur. *Biodiversity & Conservation*, 14(7), 1541-1582.
- Klee, V. (1980). Classification of minimum graphs. *Journal of Combinatorial Theory, B*, 28(2), 184-207.
- Kumar, A., Kumar, S., Komal, Ramchiary, N. & Singh, P. (2021). Role of traditional ethnobotanical knowledge. *Sustainability*, 13(6), 3062.
- Kurdoğlu, O. (2007). Dünyada doğayı koruma hareketinin tarihsel gelişimi. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 8(1), 59-76.
- Lauer, M. & Aswani, S. (2010). Indigenous knowledge and long-term ecological change. *Environmental Management*, 45(5), 985-997.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânin üretimi* (I. Ergüden, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Lemi, T. (2019). The role of traditional ecological knowledge. *International Journal of Environmental Sciences & Natural Resources*, 18(1), 28-31.
- Lévi-Strauss, C. (2010). Structuralism and ecology. In *Readings for a history of anthropological theory* (pp. 161-174).
- Ludwig, D. & Macnaghten, P. (2020). Traditional ecological knowledge. *Journal of Responsible Innovation*, 7, 26-44.
- Marsden, T. (1999). Rural futures. *Sociologia Ruralis*, 39(4), 501-526.
- Massey, D. (2013). *Space, place and gender*. John Wiley & Sons.
- McGregor, D. (2004). Coming full circle. *American Indian Quarterly*, 28, 385-410.
- McNeely, J. A. & Pitt, D. C. (Eds.). (1985). *Culture and conservation: The human dimension in environmental planning*. IUCN.
- McSweeney, D. (2005). Reform in a cold climate. *Government and Opposition*, 40(4), 492-514.

- Menzies, C. R. (2006). Ecological knowledge. In C. R. Menzies (Ed.), *Traditional ecological knowledge* (pp. 87-102). University of Nebraska Press.
- Milupi, I. D., Somers, M. J. & Ferguson, W. (2017). Community-based natural resource management. *Applied Ecology and Environmental Research*, 15(4), 1121-1143.
- Nguyen, T. T. (2014). *Local ecological knowledge* (Doctoral dissertation). University of Queensland, Australia.
- Nykvist, B. & Heland, J. V. (2014). Social-ecological memory. *Ecology and Society*, 19(2), 1-13.
- Ollson, P. & Folke, C. (2001). Local ecological knowledge. *Ecosystems*, 4(2), 85-104.
- Oralel, H., Özkan, O. & Uzun, A. (2024). Coğrafyacıların Doğa Koruma Bağlamında Kariyer Olanakları. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 29(52), 137-146.
- Paul, G. (2010). Perspectives in ethnobiology. *BioOne*, 30, 1-4.
- Rao, R. R. (1996). Traditional knowledge and sustainable development. *Ethnobotany*, 8, 14-24.
- Rojas Blanco, A. V. (2006). Local initiatives and adaptation to climate change. *Disasters*, 30(1), 140-147.
- Ruddle, K. & Chesterfield, R. (1977). *Education for traditional food procurement in the Orinoco Delta*. University of California Press.
- Saldaña, J. (2019). *Nitel araştırmacılar için kodlama el kitabı* (A. Tüfekçi Akcan & S. N. Şad, Çev.). Pegem Akademi.
- Schaefer, V. (2009). Alien invasions. *Restoration Ecology*, 17(2), 171-176.
- Schaefer, V. (2011). Remembering our roots. *Urban Ecosystems*, 14, 35-44.
- Schmink, M., Redford, K. H. & Padoch, C. (1992). Traditional peoples and the biosphere. *Conservation of neotropical forests* (pp. 3-13). Columbia University Press.
- Segger, M. C. C. & Phillips, F. K. (2015). Indigenous traditional knowledge. *Journal of Forest Research*, 20(5), 430-437.
- Singh, R. & Singh, G. S. (2017). Traditional agriculture. *Energy, Ecology & Environment*, 2, 296-316.
- Steiger, J., Tabacchi, E., Dufour, S., Corenblit, D. & Peiry, J. L. (2005). Hydrogeomorphic processes. *River Research and Applications*, 21(7), 719-737.
- Şahin, G. (2021). Tersine göç olgusu. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 19(2), 389-408.
- Tang, R. & Gavin, M. C. (2016). Threats to traditional ecological knowledge. *Conservation and Society*, 14, 57-70.
- Tuan, Y. F. (1977). *Space and place: The perspective of experience*. University of Minnesota Press.
- Uzun, A. & Alevkayalı, A. (2025). Yerel halkın gözünden Bigadiç'teki (Balıkesir) bor madeni işletmeciliğinin neden olduğu sorunlar. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 54, 243-262.
- Wildcat, D. R. (2013). Climate change and indigenous peoples. *Climatic Change*, 120, 509-515.
- Wilson, G. (2010). Multifunctional 'quality' and rural community resilience. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 35(3), 364-381. <https://doi.org/10.1111/j.1475-5661.2010.00391.x>
- Xu, Z. F. & Liu, H. M. (1995). *Relations of Dai Group's traditional knowledge of plants and sustainable botanic diversity*. China Science and Technology Press.
- Yaofeng, L., Jinlong, L. & Dahong, Z. (2009). Role of traditional beliefs. *Forest Ecology and Management*, 257, 1995-2001.
- Yolcu, M. A. (2018). Geleneksel ekolojik bilgi bağlamında Çanakkale halk botaniği. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 16(24), 63-77.
- Yolcu, M. A. & Aça, M. (2019). Geleneksel ekolojik bilgi ve folklor. *Folklor/Edebiyat*, 25(100), 861-871.
- Yürüdür, E. & Toksoy, M. (2017). Halk kültürü ve doğa koruma. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 12(2), 161-176.
- Zeydanlı, U. (2009). Sistemik koruma planlaması. A. Akay & M. D. Özen (Eds.), *Peyzaj Yönetimi* içinde (ss. 178-204). TODAİE.